

An aerial photograph of a Dutch landscape. In the foreground, a canal flows from the bottom left towards the center, with a small bridge or lock structure. A dirt road runs parallel to the canal. The middle ground is dominated by vast, vibrant green agricultural fields. In the background, a line of trees separates the fields from a distant horizon under a blue sky with scattered white clouds. The text 'FEANGREIDE' and 'FRYSLÂN' is overlaid in the top left corner in a bold, black, sans-serif font. The word 'FEANGREIDE' has a small graphic of a tree branch above the 'A'.

FEANGREIDE FRYSLÂN

Werkplan 2026

A decorative graphic element consisting of several parallel diagonal stripes in red and white, located in the bottom right corner of the page.

Deze versie is op 17 februari 2026
vastgesteld door Gedeputeerde
Staten van Fryslân

Inhoud

1. Het Veenweideprogramma	3
2. Aanpak en organisatie	7
3. De gebieden	10
A. Aldeboarn-De Deelen	10
B. Hegewarren	15
C. Idzegea	18
D. Akkrumer Goedland	22
E. Groote Veenpolder	25
F. Leechlân Grou-Warten	27
4. De programmalijnen	30
A. Waterbeheer en klimaatadaptatie	30
B. Bodem en grondgebruik	31
C. It Nije Buorkjen	32
D. Natuur, biodiversiteit, landschap en archeologie	33
E. Integrale gebiedsaanpak	34
F. Onderzoek en monitoring	34
5. Funderingsaanpak	37
6. Financiën	39
Bijlagen	41
Achtergronddocument	46

1. Het Veenweideprogramma

Het Friese veenweidegebied staat onder druk. Doordat het waterpeil zakt, oxideert het veen. Hierdoor breekt het veen langzaam af en daalt de bodem. Bovendien is er meer uitstoot van CO₂, en zorgt een te laag waterpeil voor schade aan houten paalfunderingen van woningen. Door het veen natter te houden, is er minder oxidatie. Maar dat zorgt ook voor nattere landbouwgrond.

Om het bijzondere karakter en de landbouwfunctie van het Friese veenweidegebied te behouden, hebben provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, gemeenten, belangenorganisaties en inwoners van het gebied samen de Veenweidevisie opgesteld. De visie schetst een duurzaam ontwikkelingsperspectief voor een aantrekkelijk en leefbaar veenweidegebied. De Veenweidevisie is in 2015 door de provincie vastgesteld.

Het Veenweideprogramma 2021-2030 'Foarút mei de Fryske Feangreiden' bouwt voort op de Veenweidevisie 2015. Het Veenweideprogramma 2021-2030 beschrijft de uitdagingen waar het gebied de komende jaren mee te maken krijgt. Ook staat in dit programma hoe we met deze uitdagingen omgaan. Zodat het Friese veenweidegebied ook in de toekomst aantrekkelijk en leefbaar blijft.

Het Veenweideprogramma 2021-2030 heeft ten opzichte van 2015 nieuwe accenten gelegd, onder meer vanwege het landelijke Klimaatakkoord uit 2019. Hierin moeten de veenweidegebieden een aandeel leveren in het beperken van de CO₂-uitstoot. De gebiedsbenadering is voortgezet als de centrale spil om ook hiervoor al doende oplossingen te vinden. In gebieden vullen we van onderop in wat er in dat gebied kan, wenselijk is en welke ondersteuning daarbij nodig is. Dat doen we samen met de acht Veenweidegemeenten, agrariërs en hun belangenbehartigingsorganisaties, ondernemers, overheden, natuur- en milieuorganisaties, maar ook met de 'gewone' inwoners en woningeigenaren.

Het huidige Veenweideprogramma is hierin een eerste stap. Belangrijk onderdeel van de aanpak is het ontwikkelen van instrumenten zoals de Compensatie Systematiek Veenweiden (CSV) en te beginnen met maatregelen zoals het verhogen van het gemiddelde grondwaterpeil, in de gebieden met dik veen, tot zo'n veertig centimeter onder het maaiveld.

Doelen

Om tot deze lange termijn ambitie te komen richten we ons op ontwikkeling en uitvoering van de volgende veenweidedoelen:

- De negatieve effecten van bodemdaling zijn verminderd (gemiddeld 0,2 cm minder bodemdaling per jaar. Daarnaast beperken en compenseren van negatieve effecten);
- De uitstoot van broeikasgassen is met 0,4 megaton CO₂-equivalenten per jaar afgenomen;
- De landbouw heeft een duurzaam toekomstperspectief;
- Het watersysteem is waterrobuust en klimaatbestendig ingericht.

Dit zijn lange termijn doelen, de verwachting is dat in 2030 deze doelen gedeeltelijk behaald zijn.

We koppelen maatregelen en acties voor deze veenweidedoelen zoveel mogelijk ook aan andere ambities, zoals biodiversiteit, landschap, duurzame energie, vermindering stikstofemissie en -depositie en waterkwaliteit. We noemen dit *koppelkansen*. Hiermee is meerwaarde te bereiken en worden zaken in een gebied, waar dat kan, in één keer integraal aangepakt. Het betekent dat we met alle partners de gebiedsontwikkeling oppakken binnen bestaande kaders en beleid, waar nodig nieuwe kaders ontwikkelen en voor zover mogelijk inspelen op nieuwe (landelijke) beleidsontwikkelingen.

Sinds 2016 is de CO₂-uitstoot in het Friese veenweidegebied met 8% afgenomen¹. Deze daling komt o.a. door pilots op het gebied van HAKLAM (Hoog Als het Kan, Lager Als het Moet) en waterinfiltratiesystemen, en doordat er gedurende de programmaperiode peilfixatie² is doorgevoerd. Dit betekent dat de eerste effecten van actief en passief doelbereik zich inmiddels manifesteren. Komende jaren zetten wij in op de versnelling van de lopende gebiedsprocessen. De Compensatie Systematiek Veenweiden (CSV) speelt daarbij een belangrijke rol.

Ontwikkelingen

Er speelt dit jaar een aantal belangrijke ontwikkelingen die de inhoud, voortgang en prioritering van het voorliggende werkplan kan bepalen. We zetten deze op een rij:

1. Allereerst is dat de **notificatie van de Compensatie Systematiek Veenweiden** in Brussel. Het oordeel van de Europese Commissie bepaalt in belangrijke mate hoe voortvarend wij aan de slag kunnen in gebiedsprocessen. In februari 2026 verwachten we hier besluitvorming over. In dit werkplan gaan we ervan uit dat er positief geoordeeld zal worden.
2. De tweede ontwikkeling betreft de **toekenning vanuit het Rijk van de Maatregelpakketten Klimaat en Veenweide** ter waarde van een € 45,6 mln. Toekenning is niet alleen van belang voor de gebieden zelf, maar ook om keuzes te maken over de wijze waarop de programmaorganisatie van het Veenweideprogramma Fryslân ingericht kan worden. Het afgelopen jaar is bekend geworden dat de besteding van deze middelen voor 1 januari 2029 plaats moet vinden, met een mogelijke verlenging van vier jaar tot 1 januari 2033. Dit betekent dat deze termijn twee jaar langer door kan lopen dan het Veenweideprogramma 2021-2030. In de herijking (Q1 2027) gaan we voorstellen opstellen over hoe hiermee om te gaan.
3. Voor de benodigde investeringen in aanpassingen van het watersysteem van Aldeboarn-De Deelen (Zuid) voor peilverhoging, is een **GLB-subsidieaanvraag** ingediend voor € 8 mln. Als deze subsidie toegekend wordt, is dit een zeer welkome aanvulling op de financiering van dit gebiedsproces.
4. De aanpak **hoogwatercircuits (HWC's)** verbinden we nadrukkelijker met de inrichting van aanpassingen van watersystemen voor peilopzet. De aanpak hoogwatercircuits van het Wetterskip en de Funderingsaanpak Veenweide Fryslân vormen samen een integrale aanpak van de funderingsproblematiek. De mate van funderingsproblematiek in HWC's, toekomstbestendig waterbeheer en de verdeling

¹ Bron: Werkplan Veenweideprogramma 2024

² Peilfixatie van slootpeilen is een vorm van passieve vernatting en leidt als gevolg van veenoxidatie tot een geringere drooglegging en uiteindelijk afname van veenoxidatie

van taken en verantwoordelijkheden van overheden en woningeigenaren, zal worden onderzocht in een deelpilot in het kader van de Nationale Aanpak Funderingsproblematiek.

Landelijke ontwikkelingen

Op 29 oktober 2025 vonden de Tweede Kamerverkiezingen plaats. Op het moment van schrijven ligt er nog geen Regeerakkoord en daarmee kunnen we nog geen zaken benoemen die relevant zijn voor het Veenweideprogramma.

De Ontwerp-Nota Ruimte (langetermijnvisie van het Rijk op de ruimtelijke inrichting van Nederland; maakt ruimtelijke keuzes voor 2030 en 2050, met een doorkijk naar 2100) ligt tot 15 december 2025 ter inzage. Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân en ook de andere betrokkenen binnen het Veenweideprogramma nemen cruciale punten mee voor het Veenweideprogramma:

1. Behoud van veenbodems door het verhogen van waterpeilen om veenoxidatie te beperken en daarmee bodemdaling en broeikasgasuitstoot terug te dringen kan alleen als provincies, waterschappen en landbouw samenwerken en maatwerk leveren per gebied. Lokale overheden dienen hier mandaat voor te krijgen zonder zich te moeten beroepen op uitzonderingsposities.
2. Dat betekent dat de Friese werkwijze blijft: het nastreven van een peilverhoging op veengronden dikker dan 80 cm veen, zonder of met een kleidek dunner dan 40 cm. Een na te streven grondwaterpeil tot gemiddeld 40 cm minus maaiveld. Leidend voor onze aanpak is maatwerk, samenwerking en een blijvend perspectief voor de landbouw, inzet van nadeelcompensatie via de Compensatie Systematiek Veenweiden.

Het ministerie van LNV werkt op dit moment aan de tweede fase van het landelijk veenprogramma. De eerste fase was gericht op planning en beleid. De tweede fase zou zich richten op daadwerkelijke implementatie van de maatregelen die in de eerste fase zijn bedacht of ontwikkeld. De vraag is of dit nog door de huidige minister wordt opgepakt, of dat dit blijft liggen tot na de formatie van het nieuwe kabinet. Dit laatste lijkt op dit moment reëel.

Fryslân is in juli 2025 door het Rijk aangewezen als één van de 6 pilotgebieden voor de Nationale Aanpak Funderingsproblematiek naar aanleiding van het rapport 'De Olifant onder de kamer'. Voor de Gebiedsgerichte Leeraanpak (GGLA) faciliteert het Rijk in 2025-2026 het opstellen van plannen van aanpak voor pilotprojecten, waarmee strategische bouwstenen ontstaan voor de Friese Funderingsaanpak. De deelpilots richten zich met name op betrouwbare data en risicomodellen, effectieve samenwerking tussen de Friese overheden en communicatie naar woningeigenaren, funderingsproblematiek bij gespikkeld bezit in kleinstedelijk gebied en bij hoogwatercircuits in landelijk gebied veenweide. Het Rijk zal budget beschikbaar stellen voor uitvoering van de deelpilots in 2026-2028. Deze resultaten zullen de basis vormen voor de landelijke strategie tot 2035.

Herijking: van 2026 naar 2027

Bij het schrijven van het Werkplan 2025 was een herijkmoment in 2026 voorzien. De voorgaande herijking, die in 2024 zou plaatsvinden, is echter pas in 2025 afgerond. Bestuurlijk is daarom afgesproken om in Q1 van 2027 de herijking over de jaren tot en met 2026 op te stellen, zodat op een redelijke termijn kan worden teruggekeken.

Om te kunnen herijken zijn verschillende bouwstenen nodig, die input leveren voor dit proces. De vijf samenwerkende partijen zullen ieder na moeten gaan wat voor hen de voortgang tot nu toe heeft opgeleverd, en welke speerpunten voor de komende jaren leidend dienen te zijn. Naast de inbreng van de vijf partijen, heeft ook het Veenweideprogramma het nodige op te stellen en in beeld te brengen. Welke voortgang is in de gebiedsprocessen tot nu toe gemaakt? Welke nieuwe kennis is de afgelopen jaren ontwikkeld of beschikbaar gekomen? Wat betekenen deze nieuwe ontwikkelingen, samen met het aankomende beleid van de nieuwe regering, voor het Veenweideprogramma en welke kansen en bedreigingen zijn hieraan verbonden?

Het komende jaar willen we gebruiken om bovenstaande vragen uit te werken als bouwstenen voor de herijking zodat in 2027 de herijking vlot uitgevoerd kan worden en bij voorkeur in maart 2027 klaarligt voor de formerende partijen in Wetterskip Fryslân en Provinciale Staten n.a.v. de verkiezingen in maart 2027.

Status werkplan

Het Veenweideprogramma 2021-2030 vormt het vertrekpunt voor dit werkplan. Dit Werkplan 2026 geeft weer wat er in 2026 gedaan wordt om de doelen van het Veenweideprogramma te realiseren en wat hiervoor nodig is (formatie en middelen). Het werkplan is bedoeld om inzicht te geven in de uitvoering van de Veenweideopgave aan alle direct betrokken bestuurders. Na advies van het Bestjoerlik Oerlis Feangreide wordt het ter vaststelling aangeboden aan het college van Gedeputeerde Staten, het dagelijks bestuur (DB) van Wetterskip Fryslân en colleges van burgemeester en wethouders van de acht betrokken Veenweidegemeenten.

2. Aanpak en organisatie

Uitvoering in de gebieden

Nog meer dan in de voorgaande jaren leggen we in 2026 de focus op de uitvoering in de gebieden. Dit vertaalt zich in een aangepaste indeling voor dit werkplan. Waar we eerder werkten vanuit de programmalijnen *Water, Bodem en grondgebruik, It Nije Buorkjen, Natuur en Biodiversiteit, Integrale gebiedsaanpak, Onderzoek en Monitoring en de Funderingsaanpak*, stellen we vanaf 2026 de gebieden **Aldeboarn-De Deelen, Hegewarren, Idzegea, Akkrumer Goedland, Groote Veenpolder en Leechlân Grou-Warten** centraal.

In hoofdstuk 3 komen daarom de gebieden één voor één aan bod. Daarbij zijn voor elk gebied ook de beoogde acties vanuit de verschillende programmalijnen opgenomen (daar waar ze niet gebiedsoverstijgend zijn). De gebiedsoverstijgende acties vanuit de verschillende programmalijnen behandelen we vervolgens in hoofdstuk 4 per programmalijn.

Fasering

Het is van belang om de projecten in de gebieden te structureren en de voortgang in de gebieden in beeld te brengen. Daarom is er gekozen om te werken met het fasenmodel van Elzinga en Oterdoom. In elk van de zes fasen zijn specifieke doelstellingen, resultaten en mijlpalen te verwachten. Zo kunnen we per fase beoordelen of een project nog doorgezet moet worden of juist niet, en kan het bestuurlijke draagkracht behouden. In het model hieronder zijn de gebieden gerangschikt naar de huidige fase met daarbij een verwachte duur aangegeven.

In elk hoofdstuk per gebied zal een toelichting worden gegeven op deze fasering. Uitgebreide informatie over dit fasenmodel is terug te vinden in het achtergronddocument bij dit werkplan.

Doelen van het programma

Alle genoemde acties dragen (gedeeltelijk) bij aan (een of meerdere van) de vier doelen die we aan het Veenweideprogramma hebben gesteld (zie pagina 3 voor de opsomming). We vinden het van belang om de inzet op de doelen in beeld te brengen. Daarom leggen we in dit werkplan bij de acties vast welk van de vier doelen van het programma het meest wordt bediend met die betreffende actie. Zo krijgen we inzicht in de energie die we hebben ingezet om de gestelde doelen te kunnen behalen.

Communicatie

Het Veenweideprogramma kent een groot aantal stakeholders die we via verschillende kanalen informeren en bij het programma betrekken. We maken onderscheid in:

- Programmacommunicatie gericht op alle betrokken partners, bestuurders, medewerkers, inwoners, ondernemers en belangstellenden (dit is inclusief de communicatie over de verschillende programmalijnen).
- Gebieds- en projectcommunicatie gericht op het betrekken van specifieke stakeholders bij een gebiedsproces of (onderzoeks)project.
- Voor de Funderingsaanpak is een aparte communicatiestrategie opgesteld.
- In 2026 komt daar het Kennisplatform Veenweide bij, waarbij we aansluiten op de bestaande communicatiestrategie veenweide en deze verder doorontwikkelen.

Voor het Veenweideprogramma zijn een kernverhaal en een herkenbaar gezicht (huisstijl) ontwikkeld. Dit kernverhaal sluit aan op de vier doelstellingen van het programma en is de leidraad voor ons handelen en voor de communicatie. In 2026 actualiseren we de kernboodschap zodat deze aan blijft sluiten bij de ontwikkelingen, bij de fase waarin het programma zich nu bevindt en de gebieden meer centraal zet. Uitgangspunten blijven:

- De boodschap: gezamenlijke verantwoordelijkheid, we doen het samen met de Mienskip, integraal en van onderop.
- Het verhaal: noodzaak laten zien, waarom doen we de dingen zoals we ze doen en eenduidige boodschappen, maar ook de knelpunten in beeld brengen (de verschillende belangen).
- Randvoorwaarden: eerlijk, ruimte voor discussie, respect en begrip, open en transparant.

Zichtbaarheid, bewustwording en kennisdelen: be good and tell it

De zichtbaarheid van het Veenweideprogramma is een belangrijk speerpunt in 2026.

Zichtbaarheid van pilots, van de onderwerpen en de mensen in de programmalijnen en de gebiedsprocessen én van de resultaten. Dit betekent ook woningeigenaren met potentiële funderingsproblemen bereiken en het bereik van doelgroepen door Funderingsloket Fryslân effectiever maken. Maar vooral ook het informeren en betrekken van inwoners en ondernemers in de 6 gebiedsprocessen en het vergroten van de bewustwording over het Veenweideprogramma in de breedte, bij de inwoners van Fryslân (de Mienskip).

Er gebeurt nu veel op de achtergrond en dat willen we meer naar buiten brengen. Hiermee leggen we ook een stuk verantwoording af: kennisdelen en vertellen waaróm we bepaalde onderzoeken doen, waar dit aan bijdraagt en voor wie. Door 'te laten zien wat we doen' (be good and tell it) vergroot je de zichtbaarheid van het programma en de bewustwording van inwoners en organisaties over de uitdagingen in het Friese veenweidegebied. In 2025 is hier een begin mee gemaakt, in 2026 werken we dit verder uit. De inzet van communicatie vanuit Wetterskip en gemeenten is een aandachtspunt in 2026. Daarnaast huren we specifieke, aanvullende communicatiekennis en -uitvoering in waar nodig, via bureaus, zoals voor Proeftuin Bodem en het vervolgtraject van Aldeboarn-De Deelen Zuid. De regie hiervan ligt bij de communicatieadviseurs van het programma.

Inzet van nieuwe communicatiemiddelen

Er wordt actief ingezet op communicatie en op nieuwe middelen. Sociale media zijn in 2025 toegevoegd in de mix van communicatiemiddelen, in 2026 voegen we storytelling toe (verhalen van onderop, achtergrondartikelen, video's en interviews in vakbladen, lokale

kranten of op LinkedIn). Via het nieuwe contract met Mediahuis Noord (gedrukte media in Fryslân, huis aan huis) gaan we regelmatig een artikel/interview plaatsen vanuit het veenweideprogramma, zodat ook het bredere publiek inzicht krijgt in de uitdagingen van de veenweiden in Fryslân. Daarnaast is beeld/video niet meer weg te denken in de communicatiemix: hiermee breng je een verhaal krachtig over en kun je materie helder uitleggen. Hier zetten we in 2026 meer op in. Ook gaan we dit jaar een aantal webinars en themabijeenkomsten organiseren, dit vooral met het oog op kennisdelen en de ontwikkeling van het Kenniscentrum Veenweide Fryslân 2026-2028. Communicatie heeft hierin een belangrijke rol.

Andere middelen die we voor het programma in (blijven) zetten zijn: digitale nieuwsbrieven, website, persberichten, bijeenkomsten, velddemo's, veld/gebiedsbezoek, infographics, factsheets, video's, foto's en animatie. In de **communicatiekalender** Veenweide 2026 staan de acties concreet op een rij; deze stemmen we regelmatig af in het regieteam en met de projectleiders.

Gezien de rol van de gebieden en de verschillende onderzoeken en pilots die lopen, richten we de **website** in 2026 anders in (andere structuur) zodat er meer aandacht is voor specifieke pilots en de resultaten hiervan; hiermee spelen we ook in op het nieuwe Kenniscentrum Veenweide. Intern zijn de Binnenspiegel (intranet provincie Fryslân) en het Wetternet (intranet Wetterskip) belangrijke kanalen, met de vaste rubriek 'In de laarzen van...'; evenals de intranetten van de veenweidegemeenten. Daarnaast zijn er werksessies, lunchbijeenkomsten en thema- en teamdagen programmabreed, omdat het **verbinden van collega's** een belangrijk aandachtspunt blijft. In 2025 is gestart met een communicatie-overleg voor de 3 overheden.

We zetten in 2026 extra in op het organiseren van de **Veenweidedag Fryslân**, voor zowel medewerkers, partners als bestuurders van de betrokken overheden en samenwerkingspartners. Deze vindt plaats in het najaar.

Tot slot. We werken samen in de communicatie met partners zoals Arcadia, Van Hall en de Uitkijkers, zodat we elkaar versterken in het verhogen van de bewustwording over de uitdagingen in het Friese veenweidegebied. Ook werken we nauw samen met de communicatiebureaus/adviseurs die gekoppeld zijn aan de agrarische collectieven, Stichting VIPNL, NL2120, Stichting VIP-Hegewarren en Coöperatie Akkrumer Goedland.

Randvoorwaarden

Financieel is het programma door het stoppen van het NPLG, dat een belangrijke financieringsbron voor het Veenweideprogramma zou zijn, en het opheffen van het Transitiefonds, in zwaar weer terechtgekomen. Gelukkig kunnen we met de maatregelpakketten nog twee jaar invullen. We zullen echter in 2026 op zoek moeten naar financieringsbronnen.

Er is daarnaast een aantal voorwaarden dat zeer relevant is voor het succes van de gebiedsprocessen:

- Het inzetten van de Compensatie Systematiek Veenweiden (CSV).
- De beschikbaarheid van geld, grond en mogelijke functiewijziging.
- Vertrouwen uit blijven dragen en met 3 overheden als 1 betrouwbare overheid functioneren.

Als deze randvoorwaarden zijn ingevuld, gaan we uit van het succesvol uit kunnen voeren van het programma.

3. De gebieden

Inleiding algemeen

Het Veenweideprogramma is gestart in 2021. Binnen het programma wordt gewerkt aan de volgende gebiedsprocessen: Aldeboarn–De Deelen, de Hegewarren, Idzegea, Akkrumer Goedland, Groote Veenpolder en Leechlân Grou-Warten.

In alle gebiedsprocessen is vraag naar grond ter voorbereiding van de uitvoering van het project, terwijl daar binnen het programma niet overal middelen voor beschikbaar zijn. Om enige onderbouwing te kunnen geven bij het vraagstuk rondom de grondbehoefte en de financiering van grond binnen het Veenweideprogramma, is daarom een raming van de grondbehoefte nodig. In het eerste kwartaal van 2026 zal deze raming voor de projecten worden opgesteld. Deze raming is gebaseerd op de inzichten uit de binnen het programma ontwikkelde Compensatie Systematiek Veenweiden (CSV). Aan de hand van de onderzochte grondbehoefte zal ook een voorstel worden gedaan met betrekking tot de financiering van deze grondbehoefte.

Gebiedsontwikkeling Brekkenpolder

In 2023 adviseerde het Bestjoerlik Oerlis Feangreide (BOF) om voorlopig de integrale gebiedsontwikkeling in de Brekkenpolder stil te leggen. Reden hiervoor was dat er nog te weinig draagvlak in het gebied is om het opgestelde startdocument door te vertalen naar een plan van aanpak. Na het vaststellen van de Compensatie Systematiek Veenweiden zullen we het gebiedsproces weer oppakken. We blijven een actieve rol spelen naar de agrarisch ondernemers in de Brekkenpolder bij het experimenteren met onder andere waterinfiltratie en bevoeiingsproeven.

A. Aldeboarn-De Deelen (ADD)

a. Inleiding

De Gebiedscommissie ADD heeft in het najaar van 2025 voor het deelgebied ADD-Zuid een concreet scenario voor peilverhoging ('CPSc4') tot gemiddeld 40 cm onder maaiveld of minder, met bijbehorend concept watersysteemplan aangeboden aan de betrokken overheden (GS, DB en de colleges van B&W van de drie betrokken gemeenten). Met daarbij het voorstel om aan de hand van dit peilsценario en met behulp van de CSV een concreet aanbod voor nadeelcompensatie aan de betrokken grondeigenaren en -gebruikers in het gebied te doen en een proces van herverkaveling te beginnen. Definitieve besluitvorming hieromtrent (inclusief benodigde dekking) is voorzien in het eerste kwartaal van 2026.

ADD loopt hierin landelijk voorop. Dit is de reden waarom het ministerie van LNV inmiddels dit gebiedsproces, samen met drie andere gebieden in Noord-Nederland, heeft aangewezen als focusgebieden onder de naam 'Hart van het Noorden'. Dit geeft mogelijkheden om bij verdere uitvoering van het proces ook een extra beroep te doen op formatie van het Rijk en de Rijks Uitvoeringsorganisaties (RUO's).

Indien GS besluit tot het opstarten van een herinrichtingsproces zal daar ook (specifiek voor ADD-Zuid) een bijpassende governance-structuur voor moeten worden opgezet.

Naast het starten van het herverkavelingsproces in ADD-Zuid is het de bedoeling om ook in ADD-Noord te beginnen met het maken van een concept peilsценario. Daarbij zal ook nadrukkelijk aandacht zijn voor de invulling van de Gebiedsofferte Aanvalsplan Grutto die vanuit dit gebied gedaan is, en besteding van de hiervoor in het maatregelpakket beschikbaar gestelde middelen.

b. Acties

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen, met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel dat het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de omvang van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij vermeld de doelen van het Veenweideprogramma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

■ Waterrobuust en klimaatbestendig	■ Beperken van bodemdaling	■ Perspectief voor de landbouw
■ CO2-reductie	■ Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
Besluitvorming GS en DB op Ontwerp inrichtingsprogramma en –besluit ADD-Zuid	■	x			
	■				
	■				
	■				
Opstarten en ontwikkeling peilsценario ADD-Noord	■	x	x	x	x
	■				
	■				
	■				

Afstemming en overeenstemming tussen GS en DB over CPSc4 en het watersysteem en dekking van kosten (ruim € 50 mln.)		x			
Start 'draaien wiel van Veenweide' en aan boeren m.b.v. CSV-aanbod voor nadeelcompensatie inclusief herverkavelingsproces ADD-Zuid			x	x	x
Vaststellen inrichtingsprogramma en inrichtingsbesluit			x		
Instellen bestuurscommissie (de herverkavelingscommissie)			x		
Concretiseren verbeteren ontwerp watersysteem				x	x
Doorontwikkelen van het peilenplan				x	x
Klei in Veen: Agrariërs in de gebieden ADD, Idzegea en Grootte Veenpolder willen dit leerproces graag oppakken. In 2025 zijn we begonnen in de Grootte Veenpolder, in 2026 starten we een pilot om opschaling van proef naar praktijkschaal te beproeven in Idzegea en ADD.					
Onderzoek voorkomen oeverinstabiliteit bij HAKLAM					
Monitoring gevolgen peilverhoging: Om de inkomensschade (onderdeel CSV) te berekenen zijn data over gewasopbrengst, kwaliteit en draagkracht van belang. Daarom voeren we een monitoringsprogramma uit in Aldeboarn-De Deelen, Idzegea, Proeftuin De Welle en deelnemers van de GLB-regeling voor peilverhoging. Daarnaast monitoren we de ontwikkeling van leverbot en salmonella (zie F. Onderzoek en monitoring) en maken we deel uit van een landelijk PPS 'Wijs met wormen' ter bevordering van het handelingsperspectief bij preventie en bestrijding met een zo laag mogelijke belasting van het ecosysteem en ter bevordering van dierenwelzijn.					
Vertaling uitkomsten onderzoek Basiskwaliteit Natuur naar projectplan ADD-Zuid				x	x
Onderzoek noodzaak of wenselijkheid Plan-MER)					x
Uitwerken natuurmaatregelen in het CPSc4			x	x	x
Voortzetting CO2-metingen met eddy covariance					
Voortzetting monitoring grondwaterpeilen en bodemvocht					
Voortzetting monitoring waterkwaliteit en ecologie		x	x	x	x

c. Beleid

Rondom de besluitvorming over het accepteren van het concept peilscenario, als onderlegger voor een concreet voorstel voor nadeelcompensatie en herverkaveling, dienen er nog een aantal beleidskeuzes gemaakt te worden. Ook hierin bijt ADD als koploper het spits af, maar zijn de te maken beleidskeuzes ook bepalend voor het gehele Veenweideprogramma.

Ten behoeve van het kunnen bieden van compensatie in de vorm van grond, zal een herverkavelingsproces moeten worden opgestart. Dit vergt het vaststellen van een inrichtingsprogramma en inrichtingsbesluit conform Afd. 12.4 van de Omgevingswet. Daarnaast gaat het om de invulling van de KRW-doelstellingen, maar ook om concretisering van de plannen voor natuurinclusieve landbouw (o.a. door het vaststellen van een Basiskwaliteit Natuur (BKN)) en om nadere invulling van de zogenaamde 'rode lijnen' (wonen, recreatie en toerisme en energie). Samen met het concept peilscenario en het watersysteemplan geven deze lijnen invulling aan een integraal gebiedsplan. Daarnaast heeft de gebiedscommissie een aantal randvoorwaarden aan het voorgestelde peilscenario voor ADD-Zuid verbonden (zoals een min of meer automatische peilindexatie ná initiële verhoging) die nog nadere uitwerking vergen.

d. Mijlpalen

De belangrijkste verwachte mijlpalen voor 2026 zijn:

- a. Notificatie van de CSV door de Europese Commissie (verwacht februari 2026);
- b. Afspraken maken met het Rijk zodat de looptijd van de lopende SPUK's verlengd wordt en de inzetbaarheid van de lopende SPUK's verbreed wordt. Dit is ten behoeve van dekking van de totale kosten in ADD-Zuid (voorwaardelijk voor mijlpalen iii. en iv.) (Q1 2026);
- c. Tussen provincie en Wetterskip zal specifiek ter uitvoering van het gebiedsproces en peilscenario in ADD-Zuid, een nadere samenwerkingsovereenkomst gesloten worden waarin o.a. geregeld is op welke wijze de wettelijke nadeelcompensatie (waar Wetterskip verantwoordelijk voor is) wel of niet vanuit het projectbudget (m.b.v. CSV) gefinancierd kan worden;
- d. Definitief besluit tot gebruik van het concept-peilscenario PSc4 als basis voor aanbod m.b.t. nadeelcompensatie, beschikbaar stellen benodigde financiële middelen (GS en DB), ter inzagelegging ontwerp inrichtingsprogramma en ontwerp inrichtingsbesluit en instelling van – en mandatering aan – deelgebiedscommissie ter uitvoering daarvan door GS (verwacht Q1 2026);
- e. Voorbereiding en inrichting projectgovernance en (financiële) projectadministratie (Q1 2026);
- f. Vaststellen definitief inrichtingsprogramma en -besluit door GS (Q2/3 2026);
- g. Opdrachtverlening en start ontwikkeling peilscenario voor ADD-Noord (Q1 2026), inclusief uitwerking van het Aanvalsplan Grutto in dit gebied.

e. Risico's en beheersmaatregelen

De belangrijkste risico's en te nemen beheers- en mitigatiemaatregelen zijn:

1. De CSV wordt niet genotificeerd door de Europese Commissie;
Zonder notificatie zal de systematiek van de CSV moeten worden aangepast. Met name het percentage toe te rekenen eigen risico zal omhoog moeten. Dit gaat mogelijk wel ten koste van draagvlak.
2. Onvoldoende zekerheid m.b.t. benodigde beschikbare middelen voor uitvoering gebiedsproces in ADD-Zuid;

We zijn met het ministerie van LVVN in gesprek om afspraken te maken over het gebundeld inzetten in ADD-Zuid van de reeds beschikte SPUK's, inclusief verlenging van tijdsduur en verbreding van toepassingsbereik.

3. Onzekerheid over beheerskosten;

Vanuit het Wetterskip is zorg geuit over de extra beheerskosten die het voorgestelde peilscenario en watersysteemplan met zich meebrengen. Hierover zullen vooraf duidelijke afspraken moeten worden gemaakt tussen de verschillende overheden.

4. Onvoldoende zekerheid m.b.t. benodigde beschikbare middelen voor uitvoering gebiedsproces in ADD-Noord;

Binnen de reeds afgegeven SPUK's is er naar verwachting voldoende ruimte om de ontwikkeling van het peilscenario in ADD-Noord ter hand te nemen. Voor uitvoering daarvan is nog onvoldoende geld beschikbaar. De verwachting is dat er vanuit het Rijk in zijn algemeenheid meer middelen t.b.v. gebiedsprocessen beschikbaar zullen worden gesteld. Indien dit niet gebeurt, kan het te ontwikkelen peilscenario niet worden uitgevoerd.

5. Onvoldoende draagvlak

Doordat het peilscenario voor ADD-Zuid door de gebiedscommissie zelf is vastgesteld en gepresenteerd aan de bedrijven in het gebied, is er momenteel nog een groot draagvlak voor uitvoering ervan. Een snelle en daadkrachtige uitvoering ervan kan voorkomen dat dit draagvlak afbrokkelt.

6. Onvoldoende formatie

Het kunnen beschikken over voldoende menskracht/formatie is een voortdurend zorgpunt. Voor een deel kan hier, onder de noemer van haar focusbeleid op een aantal regio's, in worden voorzien door het Rijk. Voor het overgrote deel zal zo nodig vanuit de ter beschikking te stellen budgetten specifieke expertise moeten worden ingehuurd. Wanneer er onvoldoende gekwalificeerde formatie aanwezig is, kan het proces zodanig vertragen dat er geen voldoende eindresultaat wordt behaald.

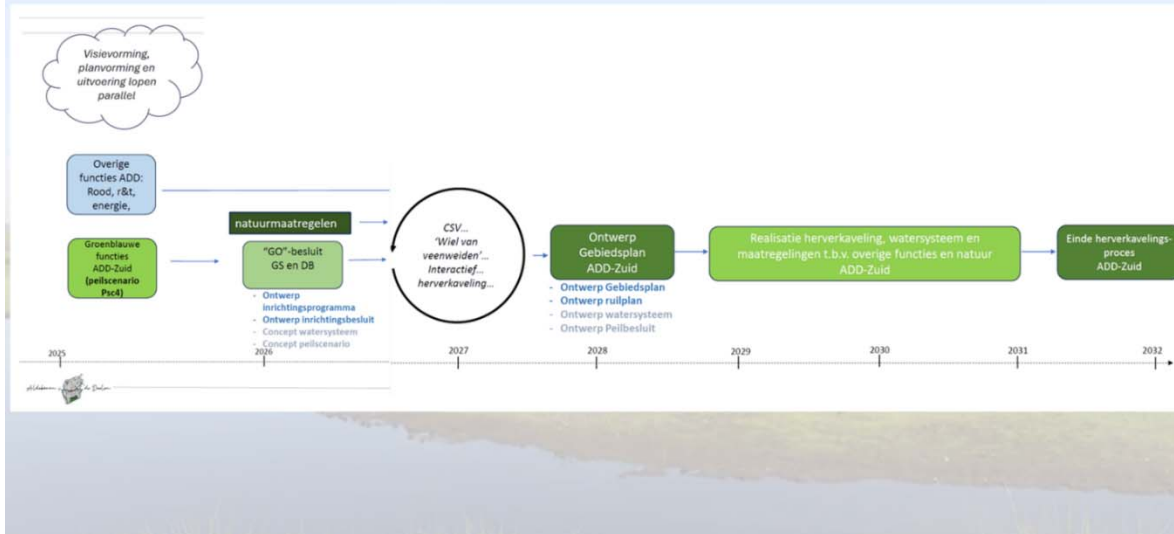
f. Formatie en kosten

Indien GS en DB begin 2026 besluiten tot het gebruik van het peilscenario PSc4 als basis voor nadeelcompensatie en herinrichting, dan is het nodig om voor ADD-Zuid een afzonderlijk projectbudget in te stellen. Met LVVN zullen we afspraken maken over het concreet kunnen dekken van de verschillende begrotingsonderdelen van het project vanuit de diverse SPUK's die voor ADD beschikbaar zijn gesteld.

g. 2027 en volgende jaren

Indien in Q1 2026 positief wordt besloten over toepassing van het peilscenario en herverkaveling, dan is voor dat deelgebied ruwweg de volgende planning voorzien. Deze planning is nog zeer globaal: veel is afhankelijk van de tijd die nodig is om het herverkavelingsproces te doorlopen. Ook hier geldt dat we in ADD als koploper het wiel zullen moeten uitvinden.

Op weg naar een ontwerp gebiedsplan ADD-Zuid

Voor ADD-Noord is een dergelijke planning nog niet te maken. We verwachten dat de ontwikkeling van een peilsceenario veel sneller zal gaan als in ADD-Zuid omdat we daar inmiddels veel kennis en ervaring hebben opgedaan. Maar de verwachting is dat deze ontwikkeling desalniettemin nog minstens zo'n 1,5 tot 2 jaar in beslag zal nemen. Daarna zal bij voldoende middelen een vergelijkbaar uitvoeringsproces kunnen starten.

B. Hegewarren

a. Inleiding (projectfasering, inrichting governance)

De Hegewarren is een polder van circa 360 hectare en één van de Ontwikkelgebieden binnen het Friese Veenweideprogramma 2021-2030. Na een intensief co-creatieproces kozen Provinciale Staten, de gemeente Smallingerland en Wetterskip Fryslân in 2022 voor de uitwerkingsrichting 'Open en Natuurlijk'. Daarmee kan de Hegewarren ontwikkeld worden tot een waterrijk gebied dat bijdraagt aan CO2-reductie, stikstofaangepak, duurzaam waterbeheer, én aantrekkelijk is voor natuur en recreatie.

Sinds 2020 wordt er met grondeigenaren gesproken over mogelijke bedrijfsverplaatsing (voornamelijk melkveehouderij). Inmiddels is ruim de helft van de gronden aangekocht. De gronden worden tijdelijk gebruikt voor onderzoek, innovatie en verpachting. Waarbij de gronden worden verpacht met o.a. de voorwaarde reductie van mestgift. Dit draagt bij aan de uitmijning van de gronden die nodig is om (moeras)natuur en water voor 'Open en Natuurlijk' te kunnen realiseren.

Op dit moment bevindt het project zich in het eerste gedeelte van de planfase. Daarin vindt de inhoudelijke uitwerking van de afzonderlijke bouwstenen plaats, o.a. een LESA (vastlegging nul-situatie), natuur, civiel, archeologie. Momenteel wordt nog gewerkt aan de uitwerking van recreatie en de stedenbouwkundige verkenning voor Sytebuorren (cultuurhistorisch), in samenspraak met particuliere eigenaren.

Begin 2026 ronden we planfase 1 af. Op dat moment ontstaat meer duidelijkheid over de ontwerpopties voor de afzonderlijke bouwstenen. Tegelijkertijd wordt de businesscase geactualiseerd en kunnen we de grondposities en ruimtelijke mogelijkheden scherper in beeld brengen. Deze inzichten vormen de basis voor de besluitvorming over de vervolgstappen. Voor de start van planfase 2 wordt aan bestuur en opdrachtgevers besluitmogelijkheden voor het vervolgproces voorgelegd.

b. Acties

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen, met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel dat het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de omvang van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij vermeld de doelen van het programma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

 Waterrobuust en klimaatbestendig	 Beperken van bodemdaling	 Perspectief voor de landbouw
 CO2-reductie	 Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
Tijdelijk beheer faciliteren projectbureau/ projectdoelen		x	x	x	x
Tijdelijk beheer; leefbaar en beleefbaar houden van de polder		x	x	x	x
Innovatiebedrijf veen natuur		x	x	x	x
Innovatiebedrijf veen water		x	x	x	x
Inrichtingsvisie naar Voorlopig Ontwerp NHM (planstudiefase)		x	x	x	x
Uitwerken planfase		x	x		
Stedenbouwkundig plan Sytebuorren					
Invulling recreatieve mogelijkheden		x			
Financiële haalbaarheid nader uitwerken (inclusief fondsenwerving)		x	x	x	x
Herijking en besluitvorming		x	x	x	x
Praktijk pilot Kruidenrijkheid		x	x	x	x
Praktijk pilot Veenmosontwikkeling		x	x	x	x
Voortzetting eigen CO2-metingen met eddy covariance		x	x	x	x
Voortzetting monitoring grondwaterpeilen en bodemvocht		x	x	x	x
Voortzetten monitoring grondwaterpeilen bij mestkelders en vervolgonderzoek aan het risico van bezwijken van mestkelders door peilverhogingen		x	x	x	x
Voortzetting monitoring meerdere facetten GLB Samenwerkingsregeling		x	x	x	x
NL2120					

Doorontwikkelen beheervormen: onderdeel van proeven van de innovatiebedrijven		x	x	x	x
Onderzoek Weide en Water (VIPNL)		x	x	x	x
Onderzoek Veenweidesloot van de toekomst		x	x	x	x
Demo draagkracht		x	x	x	x
Waterkwaliteit: effect van lisdoddevelden onderzoeken		x	x	x	x
Verdienvermogen van de toekomst (2-tal innovatiebedrijven)		x	x	x	x
Young Beef (Vion)		x	x	x	x
NL2120 innovatiebedrijven		x	x	x	x
NL2120 Carbon farming (CO2-neutraal)					
NL2120 Lisdoddeteelt					
NL2120 Infiltratie					
NL2120 Overige					
NL2120 werkstroom 6.3 'praktijkleren en doorlopend innoveren'					

c. Beleid

Transitie betekent verandering. De veranderingen starten al vanaf het moment dat de grond is verworven en ontwikkelt zich door gedurende de doorlooptijd tot aan het moment van de eindrealisatie (vanaf het jaar 2040). Voor de korte- en middellange termijn, de komende 10 jaar, worden door de innovatiebedrijven de fysieke maatregelen van uitmijning en omvorming van teelten (vernatting) steeds verder uitgebouwd. Daarvoor worden tegelijkertijd inrichtingsmaatregelen genomen.

De innovatiebedrijven dragen bij in de omvorming van een economisch bedrijfsmodel naar een bedrijfsmodel dat ten dienste staat van het systeem. Wat een verandering op termijn gaat worden met een functiewijziging, is iets dat ook vraagt om doorontwikkeling van beleid. Voorbeelden daarvan zijn o.a. ganzen en weidevogels. Hoewel gewenste borging of verplaatsing t.a.v. beheersmaatregelen zijn voorzien, komt de uitrol hiervan niet altijd overeen met de volgordelijkheid en besluitvorming. Een daadwerkelijke functiewijziging van het gebied kan ruimtelijk gezien pas plaatsvinden als er een uitvoeringsbesluit is genomen over de daadwerkelijke eindinrichting. Tot die tijd beperken de compensatiemaatregelen voor weidevogels zich tot het verkennen en uitwerken van mogelijkheden daarvoor. Voor het ganzenbeleid zou de afwijking gemaakt kunnen worden de gedooggebieden eerder te verplaatsen en daarmee het areaal te waarborgen.

Grondroering vraagt om specifieke archeologische aandacht. Voor de moerasontwikkeling en open vaarwater is grondverzet noodzakelijk. Met het grondverzet worden ook diepere grondlagen geroerd. Voordat dit mogelijk is, is het belangrijk om te weten of er eventuele archeologische beperkingen zijn. En aan welke voorwaarden voldaan moet worden om ontwerpreglementen te realiseren. Afgelopen periode zijn meerder proefsleuven gegraven om hier antwoorden op te krijgen.

Stikstofbeleid raakt veel onderdelen. In het tijdelijk beheer heeft dit voornamelijk betrekking op het in stand houden van vergunningslocatie. Hoe moet daarmee omgegaan worden? Wat is er mogelijk om vervallen opstallen te saneren? Ook het anders gebruiken van erven vraagt soms in ruimtelijke zin om een functiewijziging. Gevolg is dat bij een willekeurige vergunningsaanvraag de procedure vastloopt op de stikstoftoetsing, omdat intern en extern salderen niet meer mogelijk is. Onvermijdelijk is stagnatie in voortgang, ontwikkelingen en/of het nakomen van aangegane (subsidie)verplichtingen.

d. Mijlpalen

De planfase wordt ingehaald door externe ontwikkelingen en vastlopend stikstofbeleid. Dit vraagt om een herijking. Vanuit het project wordt met meerdere betrokken disciplines gekeken naar een gezamenlijke aanpak, gericht op voortgang en behoud van doelstellingen. Een vernieuwd plan van aanpak moet lijn brengen in meerdere op zichzelf staande besluitstukken. Voorbeelden hiervan zijn beheer- en pandenplan vastgoed, beheerplan N2000 en een transitie-ontwikkelplan voor de innovatiebedrijven. Zo wordt inzichtelijk op welke wijze onderdelen op elkaar inwerken en welke doorlooptijd daarbij noodzakelijk is. Het plan van aanpak, met daarin ook de financiële haalbaarheid van 'Open en Natuurlijk', kan dan bestuurlijk worden voorgelegd aan de gezamenlijke overheden.

e. Risico's en beheersmaatregelen

Voornaamste risico is stagnerend stikstofbeleid. Daarnaast behoren ook verschillende tijdspaden van opgaves daartoe. Wat niet per se een risico is maar wel van grote invloed, is de veranderende context. Door te kiezen voor een lange termijn inrichting 'Open en Natuurlijk' en vooruitlopend daarop actieve grondverwerving te voeren, heeft als gevolg dat er langdurig veel beheer plaats moet vinden. Als beheersmaatregel zijn o.a. de innovatie bedrijven geïntegreerd om het tijdspad effectief te laten werken. Daarmee is een organisch transitiepad ontstaan.

De projectorganisatie is geherstructureerd. Verder zijn de aansturingsverantwoordelijkheden aangescherpt tussen diverse betrokken stakeholders. Daarnaast wordt gewerkt aan een gezamenlijke strategie, gericht op voortgang. Gevolg is dat de planning om een go/no-go besluit voor te leggen is bijgesteld naar medio 2026. Vanaf dat moment is een 'go' belangrijk voor de borging (synchroniseren van tijdspaden) van aangevraagde fonds financiering. Bij een 'no-go' of verdere vertraging kunnen financieringen van o.a. het maatregelpakket komen te vervallen.

f. 2027 en volgende jaren

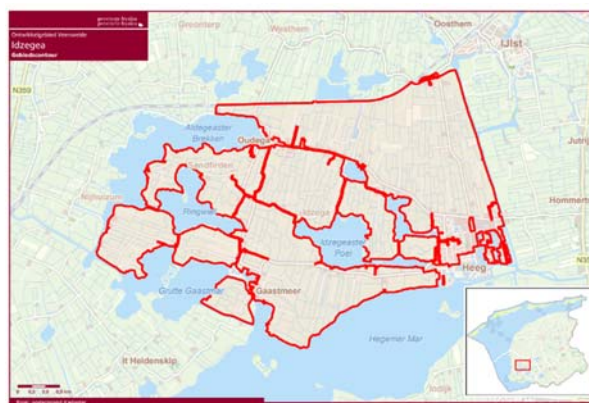
Na een herijking (in 2027) met een positief besluit kunnen zowel tijdelijk beheer als verdere planvorming ongehinderd doorgang vinden. Uitvoeringsmiddelen kunnen ingezet worden door gefaseerd onderdelen uit te voeren. Bij een no-go besluit stoppen de planvorming en grondverwerving. In dit geval worden uitsluitend Veenweide-doelstellingen uitgevoerd, als extensief landbouwpolder. Kwantitatief is dan nu al voldaan aan de doelstelling van de impuls gelden. Afhankelijk van de ambities van het Veenweideprogramma moet bijsturing (besluitvorming) plaatsvinden.

C. Idzegea

a. Inleiding

Het gebied Idzegea wordt getypeerd door de vele weilanden, weinig bomen en een paar grote veenplassen. Het landschap is divers, met soms opmerkelijke hoogteverschillen op kavel- en perceelniveau. Door de bank genomen liggen de maaiveldhoogten op -1.0 tot -0.5 m en -1.5 tot -1.0 m NAP met daarnaast meerdere dieper gelegen putjes met een maaiveldhoogte van -2.0 en in een enkel geval tot bijna -3.0 m NAP. De bodemopbouw toont ook grilligheid, variërend van een dik veenpakket, klei op veen en opduikende zandkoppen. Het grondgebruik bestaat grotendeels uit grasland voor de melkveehouderij.

In totaal zijn er zo'n 50 agrariërs actief. Langs de plassen liggen een aantal campings, waarvan de meesten gerund door agrariërs. Het Heegermeer, de Aldegeaster Brekken en het Gaastmeer staan in open verbinding met de plassen in het projectgebied en dragen eraan bij dat er veel watersport en recreatie wordt bedreven in de omgeving van Idzegea.

Idzegea is een uitgesproken landbouwgebied binnen het Veenweideprogramma, met een oppervlakte van circa 2.200 hectare aan te vernatten grond en een sterke weidevogeltraditie, in het bijzonder rondom de grutto. Qua oppervlaktes is het doelbereik hier het hoogst in vergelijking met andere gebieden. Het gebied heeft een hoge symbolische waarde als 'gruttoparadijs'. Slechts circa 10% van de grond is publiek bezit, wat de mogelijkheden voor directe sturing vanuit de provincie beperkt. De energie en betrokkenheid in het gebied zijn aanwezig, maar de randvoorwaarden voor uitvoering zijn nog onvoldoende ingevuld (o.a. beschikbare grond, peilscenario's, alternatieve verdienmodellen).

Het project Idzegea zit in de verkenningsfase. In deze verkenningsfase verbinden we de bureaustudies die in 2025 hebben plaatsgevonden met de kennis en ervaring in het gebied zelf. Deze gebiedsverificatie aan de hand van nog op te stellen peilscenario's vormt de spil van het gebiedsproces voor de komende jaren. Daar waar nodig voeren we extra onderzoek uit. Het resultaat van de verkenningsfase bundelen we in een Structuurvisie *light* voor de toekomst van het gebied. De planning is om de verkenningsfase in 2028 af te ronden.

b. Acties

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen, met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel dat het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de omvang van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij vermeld de doelen van het programma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

■ Waterrobuust en klimaatbestendig	■ Beperken van bodemdaling	■ Perspectief voor de landbouw
■ CO2-reductie	■ Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
Peilscenario's opstellen	■	x	x	x	x
Aankoopkansen benutten als die zich voordoen; taxaties uit projectbudget	■	x	x	x	x
Uitvoering pilots hele jaar: GLB Samenwerkings-subsidie	■	x	x	x	x
Uitvoering pilots hele jaar: graslandkwaliteitsonderzoek, kruidenrijke graslanden	■	x	x	x	x

Ondersteunend aan bovenstaande kan verder uitvoering worden gegeven aan de opdracht van Antea - hele jaar		x	x	x	x
Vervangen gemalen It Joo en De Geeuw door 1 gemaal, '26 aanbesteding, '27 oplevering		x	x	x	x
P1 - Ontwerp duurzaam watersysteem - ambitie om hier stappen in te zetten		x	x	x	x
P1 - Doorontwikkeling beheervormen - afhankelijk van draagvlak ontwikkelen		x	x	x	x
P1 - Hoogwatercircuits t.b.v. bebouwing		x	x	x	x
P1 - GLB-pilots ca 300 ha		x	x	x	x
P1 - Onderzoek Veenweidesloot van de toekomst		x	x	x	x
P1 - Verkennen van de beste methode voor het berekenen van grondwaterstanden o.a. t.b.v. CSV		x	x	x	x
P2 - Pilot Klei in Veen: boeren doen praktijkervaring op met het verspreiden van klei over veen		x	x	x	x
P3 - Monitoren voederwaarde / gevolgen peil		x	x	x	x
P4 - Vraagbaak gebieden – input herijking opdracht		x	x	x	x
P4 - Verbinding Weidevogels / Aanvalsplan Grutto (ontwerpproces, combineren instrumentarium)		x	x	x	x
P4 - Handreikingen als input voor natuurmaatregelen (Basiskwaliteit natuur, GBDA, etc.) – Verzilveren koppelkansen		x	x	x	x
P4 - Generieke LESA voor basis/onderbouwing – vervolg		x	x	x	x
P4 - Pilot Kruidenrijkheid – informeren		x	x	x	x
P6 - Voortzetting eigen CO2-metingen met eddy covariance		x	x	x	x
P6 - Voortzetting monitoring grondwaterpeilen en bodemvocht		x	x	x	x
P6 - Voortzetting monitoring grondwaterpeilen bij mestkelders en vervolgonderzoek aan het risico van bezwijken van mestkelders door peilverhogingen		x	x	x	x
P6 - Voortzetting monitoring meerdere facetten GLB Samenwerkingsregeling		x	x	x	x

c. Beleid

In 2025 constateerde de projectleider dat het gebiedsproces Idzegea te theoretisch was ingestoken, waardoor het draagvlak in het gebied met name onder de agrariërs afkalfde. Het gebiedsproces was niet op het punt waarvan we dachten dat we al waren. Om de dragers van het proces goed mee te nemen, wordt de gebiedsanalyse (bestaande uit een LESA, landschapsbiografie en brede welvaart analyse) in 2026 én 2027 verdiept met peilscenario's en vindt verificatie van de verzamelde kennis plaats in het gebied. Door een concrete verbinding te maken tussen de papieren waarheid en de weerbarstige werkelijkheid in het veld, leggen we een degelijke basis waarop het gebiedsproces in de daaropvolgende jaren kan voortborduren.

De opdracht van GS aan de gebiedscommissie om binnen twee jaar met een ontwerp gebiedsplan te komen is in de realiteit van gebiedsprocessen een onmogelijke opgave. Bij gebiedsprocessen in de veenweide, waarbij er sprake is van vrijwilligheid en de

maatregelen gedragen moeten worden vanuit het gebied, denken we meer in een generatie dan in jaren.

Daarnaast vragen we in 2026 bestuurlijke aandacht voor het grondvraagstuk, omdat het voor het slagen van het gebiedsproces in Idzegea noodzakelijk is dat we het volledige grondinstrumentarium tot onze beschikking krijgen. Dat is nu niet het geval, waardoor het aankopen van de benodigde grond niet lukt omdat de regelgeving dit in de weg staat. Ondertussen werken we in Idzegea mee aan pilots, zoals kruidenrijk grasland en de GLB voor peilverhoging en extensivering. Daarmee leren we in de praktijk wat er mogelijk is om toekomstbestendig te boeren in veenweidegebied. De resultaten uit de pilots betrekken we in het opstellen van de peilscenario's en in de plannen voor het gebied.

d. Mijlpalen

Welke belangrijke momenten kent het gebiedsproces het komende jaar?

- Start met opstellen van de peilscenario's en de gebiedsverificatie vanaf Q1.
- De opdracht aan Antea Group herformuleren en borgen uiterlijk in Q2.
- Organiseren van een bijeenkomst met bestuurders over het grondinstrumentarium dat benodigd is om het gebiedsproces Idzegea tot een succes te maken in Q1.
- Check of de opdracht van GS aan de gebiedscommissie moet worden aangepast wegens de opgedane inzichten die vooreerst leiden tot een Koersdocument i.p.v. een ontwerp gebiedsplan in Q2.
- Eerste aankoop van grond in of rondom het gebied. De eerlijkheid gebiedt ons te zeggen dat deze mijlpaal meer gebaseerd is op wensdenken dan op realiteitszin.

e. Risico's en beheersmaatregelen

- Grondverwerving: nu niet voldoende instrumentarium en financiën om deze randvoorwaarde voor het proces rond te krijgen.
 - o Om hier verandering in aan te brengen organiseren we in 2026 een grondbijeenkomst voor bestuurders, om hen de belemmeringen te laten zien én de oplossingsrichting die vanuit de bestuurders/politiek moet komen.
- Onvoldoende financiering voor opstellen gebiedsplan; voor de uitvoering is nog geen financiering gevonden.
 - o In 2026 tot 2028 werken we in Idzegea aan de verkenning en gedetailleerdere gebiedsanalyse middels peilscenario's. In 2028 wil de gebiedscommissie à la ADD een Koersdocument en een peilscenario aan de bestuurders van de drie overheden voorleggen. Het projectbudget dat aan de start van het gebiedsproces door het Veenweideprogramma beschikbaar is gesteld, is niet toereikend om in 2028 deze documenten ook daadwerkelijk op te leveren. Voor 2027-2028 zal Idzegea hier extra budget voor aanvragen.
Hiermee is duidelijk dat de opdracht die GS in 2023 aan de gebiedscommissie heeft gegeven – kom binnen twee jaar met een ontwerp gebiedsplan – niet realistisch is. Na het opleveren van het Koersdocument en het peilscenario is opnieuw geld nodig om toe te werken naar het ontwerp gebiedsplan.
 - o Geld voor uitvoering van het ontwerp gebiedsplan is nog niet beschikbaar. We moeten alert zijn op de financiële kansen die zich voordoen om hier budget voor te krijgen.
- Geen duidelijkheid vanuit Wetterskip over mogelijkheid tot kleinere peilvakken.

Deze zijn gerangschikt onder vijf themalijnen: (1) vernatting van het veen; (2) landbouw & landgebruik; (3) energie; (4) gebiedsontwikkeling & bouwen; en (5) governance & mienskip.

Een belangrijk doel van de NL2120 pilot is om het coöperatieve model werkend te maken en de binnen de lokale Mienskip aanwezige energie en kennis optimaal te benutten als een belangrijke dragende kracht (themalijn 5). Op die manier, is de gedachte, kunnen de meer inhoudelijke gebiedsdoelen (veenvernatting, landbouwtransitie, energietransitie en nature-based gebiedsontwikkeling) daadwerkelijk 'van onderop' gestalte gaan krijgen.

Tegelijkertijd is de actiegerichtheid op de inhoudelijke themalijnen 1-4 weer noodzakelijk om de coöperatie relevant te maken voor leden en bestuur en ook om de Mienskip betrokken te krijgen en te houden. Het is met name de integrale samenhang tussen de verschillende themalijnen die Akkrumer Goedland als NL2120 pilot zo interessant maakt.

In het achtergronddocument gaan we in op de resultaten die in 2025 zijn behaald.

b. Acties

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen, met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel dat het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de omvang van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij vermeld de doelen van het Veenweideprogramma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

 Waterrobuust en klimaatbestendig	 Beperken van bodemdaling	 Perspectief voor de landbouw
 CO2-reductie	 Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
Monitoring en advisering bij beheerjaar 2 GLB veenvernattingsproject - hele jaar		x	x	x	x
Volgen en adviseren implementatie en beheer onderwaterdrainage		x	x	x	x
Vorbereiding implementatie FPLG Maatregelpakket - Oriëntatie op toepasbaarheid CSV - Oriëntatie op evt. bovenlokale waterretentie (natuurlijke klimaatbuffer)			x	x	x
Input leveren voor planstudie veenvernatting 'Oer It Deel'	 	x			
Ondersteuning coöperatie bij subsidieaanvraag GLB-veenvernatting 'Oer It Deel'		x			
Monitoring en advisering bij uitvoering NL2120 pilot subsidiejaar 2026		x	x	x	x
Vorbereiden NL2120 subsidieaanvraag 2027					x
NL2120-Carbon farming (CO2-neutraal): Graag in coproductie met coöperatie					

c. Beleid

- Gezien het integrale karakter raakt het gebiedsproces in Akkrumer Goedland naast het veenweidebeleid aan tal van andere beleidsterreinen, zoals: omgevingsbeleid, landbouw, voedsel, natuur, biodiversiteit, wonen, recreatie, energie en klimaatadaptatie.
- Het planstudiegebied 'Oer It Deel' ligt buiten de gebiedscontouren zoals opgenomen in het werkplan, en geeft dus mogelijk zicht op een uitbreiding van het initiële Akkrumer Goedland projectgebied. De tweede openstelling van de GLB Samenwerkingsregeling voor veenvernatting in 2026 zou daarbij de katalysator kunnen worden. Er moet daarbij echter wel een belangrijke aantekening worden gemaakt: het lijkt erop dat de regeling voor slechts twee beheerjaren zal gelden. Veel potentieel geïnteresseerde agrariërs vragen om perspectief voor een (veel) langere termijn. Daarvoor is het zoeken naar beleidsmatige haakjes, hetzij op provinciaal, nationaal en/of Europees niveau.
- Dwars door het projectgebied lopen twee hoogspanningstracés. Beheerder Tennet heeft akkoord gegeven voor de tijdelijke zomerpeilverhogingen. Voor definitieve en permanente peilverhogingen is er mogelijk sprake van een beleidsconflict met de nationale energievoorziening.

d. Mijlpalen 2026

Vernatting van het veen

- Uitvoering tweede beheerjaar GLB-veenvernattingsproject.
- Aanleg van 11 hectare waterinfiltratiesysteem bij één van de deelnemende bedrijven.
- Er is een gebiedsplan 'Oer It Deel', er is een samenwerkingsverband opgericht tussen coöperatie en meerdere agrariërs en er is een subsidieaanvraag ingediend voor een 200+ hectare veenvernattingsproject voor de beheerjaren 2027 en 2028 (alleen bij voldoende animo van onderop).

Landbouw & landgebruik

- Start experimentenprogramma 'buorkje op wiet fean' (mits externe financiering geregeld).

Energie en gebiedsontwikkeling

- Plan van Aanpak en Letter of Intent voor start ontwerpfase nature-based energietuin.
- Plan van Aanpak en Letter of Intent voor start ontwerpfase nature-based gebiedsontwikkeling.

Governance en mienskip coöperatie

- Coöperatie heeft een ledenovereenkomst met minimaal vijf leden.
- Eigen huisvesting voor coöperatie is geregeld.
- Coöperatie heeft een communicatiestrategie en Mienshipsprogramma uitgewerkt.

e. Risico's en beheersmaatregelen

Binnen Akkrumer Goedland wordt gewerkt met meerdere subsidieregelingen die inhoudelijk goed op elkaar aansluiten, maar qua systeemwereld onvoldoende zijn afgestemd. Dit leidt tot knelpunten in de uitvoering en in de financiering. Dit vraagt veel tijd en energie van projectleiders en overige betrokkenen. In plaats van focus op inhoud,

verschuift de aandacht naar loketten, formats en deadlines. Er zijn ook zorgen over de duurzaamheid van de financiering en de cofinancieringsvereisten. Dit alles leidt tot vertraging in de uitvoering en tot verlies van energie en betrokkenheid in het gebied, hetgeen funest zou zijn voor de beoogde aanpak van onderop.

f. 2027 en volgende jaren

- Het GLB-veenvernattingsproject zal nog doorlopen in de beheerjaren 2026, 2027 en 2028. Idee is om na afloop van deze tijdelijke periode de door het Rijk toegekende middelen voor het FPLG Maatregelpakket Veenweide binnen Akkrumer Goedland in te zetten als sluitstuk in een 'tweetrapsraket', waarbij in de loop van de GLB-periode de nieuwe peilen uit de watervergunning permanent geformaliseerd worden met nieuwe peilbesluiten en de betrokken landbouwbedrijven definitief gecompenseerd worden met toepassing van de CSV.
- De NL2120 pilot loopt in principe door tot 2033 met een evaluatiemoment tussen provincie en Rijk in 2029. Gedurende de pilot ligt in de eerste jaren het accent op het creëren van de juiste randvoorwaarden: het inrichten van de governance, het activeren van de Mienskip en - voor de investeringsprojecten (nature-based energietuin en nature-based gebiedsontwikkeling) - het doorlopen van definitie-, ontwerp- en planvoorbereidingsfase. De grootste investeringen worden vervolgens na een aantal jaren verwacht op de momenten dat de fysieke innovatieprojecten 'planologisch obstakelvrij' zijn (vergunningen afgegeven) en gereed zijn voor realisatie.

E. Groote Veenpolder

a. Inleiding

De Groote Veenpolder ligt ten westen van Wolvega en ten zuiden van het Tsjûkemar en omvat circa 2.500 hectare veenweidegebied met een relatief intensieve melkveehouderij. Het gebied grenst aan de Rottige Meente en Brandemeer (Natura 2000) en kent zo'n dertig melkveehouderijbedrijven. Het gebied heeft zich de afgelopen decennia kunnen ontwikkelen dankzij de recente ruilverkaveling.

Tegelijkertijd heeft de polder te maken met de gevolgen van voortgaande bodemdaling, zoals verdroging van natuur, funderingsschade en behoeft waterbeheer extra inzet.

In 2025 stond het gebiedsproces in het teken van heroriëntatie. De eerdere gebiedsaanpak stuitte op weerstand en wantrouwen, waardoor het noodzakelijk werd eerst de proceskant en het samenwerkingsvermogen te onderzoeken.

In de winter van 2025-2026 zal de projectleider een analyse en advies uitbrengen aan de gebiedspartijen. Een eventueel antwoord (vervolg) hierop is anno november 2025 nog niet bekend.

De Proeftuin Bodem Groote Veenpolder is inmiddels een bewezen leeromgeving waarin boeren, onderzoekers en bestuurders samenwerken aan kennis over veenbehoud. Binnen

deze proeftuin lopen meerdere praktijkpilots, waaronder:

- Klei in Veen – uitgevoerd bij 16 bedrijven in 2025;
- Profielkeren;
- Overlagen;
- Boeren Meten Water.

De proeftuin laat zien dat leren in de praktijk wél werkt. Vanzelfsprekend gaan we hier in 2026 mee door.

b. Acties

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen, met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel dat het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de omvang van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij vermeld de doelen van het programma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

 Waterrobuust en klimaatbestendig	 Beperken van bodemdaling	 Perspectief voor de landbouw
 CO2-reductie	 Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
In beeld brengen huidig watersysteem		x	x	x	x
Inventarisatie wat bekend is over wegzijging		x	x	x	x
Hoogwatercircuits t.b.v. bebouwing		x	x	x	x
Pilot Klei in Veen: boeren doen praktijkervaring op met het verspreiden van klei over veen		x	x	x	x
Toepassing nieuw onderzoek in relatie tot bodem		x	x	x	x

c. Beleid

In 2026 staat duidelijkheid en structuur over rollen, richting en kaders van overheid en partners centraal. De overheid neemt waar nodig expliciet de sturende verantwoordelijkheid, zodat samenwerking weer realistisch wordt. Gebiedsgericht werken begint met één gedeeld, feitelijk beeld van het watersysteem als neutrale basis voor gesprek en keuzes. De Proeftuin Bodem blijft leidend als praktische leer- en ontwikkelomgeving.

d. Mijlpalen

- Start inventarisatie van het watersysteem.
- Bundeling en duiding van bestaande kennis en lacunes rondom wegzijging richting de N.O.P.
- Continuering en versterking van de Proeftuin Bodem als leerpraktijk, met de IG als klankbord.

e. Risico's en beheersmaatregelen

- Diepgeworteld wantrouwen en vermoeidheid binnen gebied en richting overheid.
- Vooralsnog onduidelijke rol- en opdrachtformulering, wat kan leiden tot misverstanden.
- Geen gedeeld feitelijk beeld, waardoor aannames blijven domineren en besluitvorming stagneert.

- Beleids- en programmadiffusie (NPLG/FPLG e.d.), wat leidt tot verwarring en verlamming.

f. 2027 en volgende jaren

Na 2026 verschuift de aandacht naar het verder vertalen van peilsценario's op basis van gedeelde feiten (watersysteem analyse). We analyseren vanuit een logisch tijdsperspectief en stabiele bestuurlijke kaders. De Proeftuin Bodem blijft strategisch voor lerend ontwikkelen en innovatie.

F. Leechlân Grou-Warten

a. Inleiding

Het project wordt uitgevoerd onder supervisie van de Stichting Leechlân Grou-Warten. Voor de initiatiefgroep, die uitvoering geeft aan het startdocument, is gekozen voor een stichting. Een stichting kent geen leden, wel een voorzitter, een secretaris en een penningmeester. Ook is de stichting geschikt voor flexibele werkvormen. De stichting is in mei 2025 formeel opgericht. Op 3 oktober 2025 heeft de stichting de subsidieaanvraag voor de jaren 2024-2025 en 2026 ingediend. De subsidieaanvraag voor 2024 en 2025 is financieel gedekt en in december 2025 beschikt. Daarmee konden de verplichtingen die op voorhand door de initiatiefgroep waren aangegaan worden gedekt. De dekking voor 2026 maakt deel uit van dit werkplan.

In het startdocument is een aantal deelprojecten opgenomen (o.a. HAKLAM/flexibel peilbeheer en circulair Leechlân). Met de inzet van de subsidie voor de volgende fase wordt de haalbaarheid onderzocht en worden uitvoeringsplannen opgesteld. Ook wordt gekeken hoe, op een gelijkwaardige manier, kan worden samengewerkt. De kennis die wordt opgedaan zijn bouwstenen voor een toekomstig gebiedsplan ter uitvoering van de taakstellingen uit het Veenweideprogramma 2021-2030. De projectperiode loopt vanaf 1 december 2024 tot en met 1 mei 2026. Voor de uitvoering van de projectonderdelen zal externe expertise worden ingehuurd om de kansrijkheid van de projectonderdelen in het projectplan te onderzoeken of waar mogelijk al een stap verder te brengen.

Daarnaast werkt de stichting aan de volgende activiteiten (in relatie met de subsidieverordening):

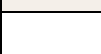
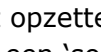
- Belangenbehartiging;
- Behouden/versterken draagvlak;
- Bewaken van de integraliteit;
- Aanjagen gebiedsproces;
- Organiseren van nieuwe verbindingen;
- Initiëren van verbreding en verdieping.

b. Acties

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen, met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel dat het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie

plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de omvang van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij vermeld de doelen van het programma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

 Waterrobuust en klimaatbestendig	 Beperken van bodemdaling	 Perspectief voor de landbouw
 CO2-reductie	 Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
Aanvraag (en toekennen) 2e tranche subsidie (startdocument)					
HAKLAM ontwerp (inclusief maatregelen kunstwerken) en budget					
HAKLAM formele zaken (o.a. vergunning)					
Opstellen gebiedsplan (bij voldoende kansen uit ontwerpfase)					
Verloop GLB-pilot					
Onderzoek voorkomen oeverinstabiliteit bij HAKLAM					
Monitoring grondwaterpeilen HAKLAM (9 peilbuizen)					
Onderzoek kansen bovengronds mest uitrijden					
Onderzoeken (alternatieve) verdienmodellen					
Onderzoek haalbaarheid hergebruik materiaal					
Verkennen kansen in bestaande maatregelpakketten als alternatief voor weidevogelbeheerpakketten					
Voortzetting monitoring meerdere facetten GLB Samenwerkingsregeling					
Gasleidingen en uitzoeken hoe het zit met staalslakken als fundering onder wegen.					
Effecten HAKLAM op stabiliteit hoogwatercircuits (extra peilbuizen?)					

c. Beleid

Er vindt grondverwerving plaats in het gebied. Dit geeft vertrouwen bij de boeren en perspectief voor optimalisatie van landgebruik, zeker bij het opzetten van het waterpeil. Hiermee kunnen 'nutteloze lage delen' worden uitgeruild bij een 'soort van herverkaveling'. De CSV geeft hier input voor.

d. Mijlpalen

Realiseren van vier HAKLAM pilots. Met de pilots wordt een positieve stap richting een proces gezet dat uiteindelijk als doel heeft om de peilen vlak-dekkend omhoog te brengen. Dan is het goed dat er op vier plaatsen nu ervaring wordt opgedaan met dat hogere peil.

e. Risico's en beheersmaatregelen

In het startdocument was een begroting opgenomen van € 446.000,- voor de gehele periode. In de veenweidebegroting is geld, € 178.000,-, voor het eerste jaar beschikbaar. In dit werkplan is het vervolgbudget opgenomen. Niet toekennen van het budget zal het vertrouwen in de overheid en het programma beschadigen.

Met de inzet van de subsidie voor de volgende fase wordt de haalbaarheid onderzocht en worden uitvoeringsplannen opgesteld. Dat betekent dat er geen garantie is op concrete en uitvoerbare projecten.

Aandachtspunt blijft de toetsing aan de veenweidedoelen. Energie in het gebied zit misschien in andere onderdelen. Hoe houden we toch de focus op de veenweidedoelen. Het is niet uitgesloten dat vanuit de stikstof(reductie) opgave, maatregelen nodig zijn in het gebied Leechlân. Het is nu nog niet te zeggen wat dat betekent. Afwaardering grond: Zoals in de CSV beschreven. Hiervoor is in het Leechlân geen budget beschikbaar.

De projectleiding zit niet bij het Veenweideprogramma. Dat maakt de rol van de overheden anders dan in de lopende gebiedsprocessen. Dat is een uitdaging en vraagt een balans tussen sturen, begeleiden, stimuleren en loslaten.

f. Formatie en kosten

Bijna het hele subsidiebudget voor de stichting is bedoeld voor projectleiding.

Vanuit de overheden wordt verder de volgende inzet geleverd:

- Gebiedscoördinator Veenweideprogramma (16 uur per week);
- Liaison Wetterskip (4 uur per week);
- Liaison gemeente (8 uur per week);
- Inzet van adviseurs natuur, landbouw, ecologie, cultuurhistorie, communicatie en rayonbeheerder
- Input vanuit de lijnen innovatie en landbouw – incidenteel;
- Vastgoed eventuele aankoop percelen.

g. 2026 en volgende jaren

Eind 2026 wordt, indien er voldoende kansen liggen, een gebiedsplan opgeleverd. In 2026 worden hier de bouwstenen voor verzameld. Het valt nog nu nog niet te zeggen wat hier aan resultaten uit gaan komen. Het verder uitwerken van de HAKLAM-monitoring om de peilen vlak-dekkend omhoog te brengen.

4. De programmalijnen (gebiedsoverstijgend en samenvattend)

In voorgaande werkplannen van het Veenweideprogramma hebben de programmalijnen altijd de leidende rol ingenomen. Alle pilots, onderzoeken en initiatieven zijn in de programmalijnen voorbereid en in de gebieden uitgerold. De programmalijnen krijgen in de toekomst steeds meer een faciliterend en ondersteunend karakter ten gunste van de gebieden.

In de volgende paragrafen worden de plannen voor 2026 van de volgende programmalijnen beschreven:

- A. Waterbeheer en klimaatadaptatie
- B. Bodem en grondgebruik
- C. It Nije Buorkjen
- D. Natuur, biodiversiteit, landschap en archeologie
- E. Integrale gebiedsaanpak
- F. Onderzoek en monitoring

De Funderingsaanpak (ook een programmalijn) is een specifiek onderdeel van het Veenweideprogramma en komt daarom in hoofdstuk 5 aan de orde.

A. Waterbeheer en klimaatadaptatie

a. Inleiding

Het toekomstige waterbeheer moet eraan bijdragen dat veenoxidatie en de nadelige effecten hiervan zo veel mogelijk worden tegengegaan. Daarbij streven we in deze programmalijn naar een watersysteem dat alle functies in het veenweidegebied zo goed mogelijk blijft bedienen, én dat klimaatbestendig is. We gaan meer waterberging creëren zodat het verlies van berging door hogere peilen gecompenseerd wordt. Daarnaast gaan we aan de slag met klimaatadaptatie, zodat we goed zijn toegerust op toenemende weersextremen (nat en droog). In juli 2023 heeft het algemeen bestuur van Wetterskip Fryslân de visie Fryslân Klimaatbestendig 2050+ vastgesteld. Deze is gebaseerd op een analyse van het (grond)watersysteem van Fryslân en de toekomstige klimaatontwikkelingen. Deze visie geeft de richting waarin het watersysteem zich moet ontwikkelen. We maken hiervoor in het Veenweideprogramma belangrijke stappen. In het achtergronddocument vindt u onder 'Details programmalijnen' een toelichting bij alle acties binnen de drie thema's van Waterbeheer en klimaatadaptatie.

b. Acties

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel welke het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de grootte van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij de doelen van het Veenweideprogramma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

 Waterrobuust en klimaatbestendig	 Beperken van bodemdaling	 Perspectief voor de landbouw
 CO2-reductie	 Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
Grondwatergestuurd peilbeheer		x	x	x	x
VIPNL-project greppelinfiltratie		x	x	x	x
Onderzoek oeverinstabiliteit HAKLAM		x	x	x	x
Methodiek grondwaterstanden		x	x	x	x
Watersysteemanalyses gebiedsprocessen		x	x	x	x
Incidentele watermaatregelen gebieden		x	x	x	x
Projectoverstijgende proceskosten		x	x	x	x
Toepassing HAKLAM Leechlân Grou-Warten	100 ha	x	x	x	x
Initiatieven van onderop voor flexibel peilbeheer		x	x	x	x
Boeren Meten Water, vervangen aquapinnen door peilbuizen		x	x	x	X
VIPNL Waterinfiltratiesystemen Hegewarren		x	x	x	x
VIPNL Veensloot van de toekomst		x	x	x	x
Aanpak hoogwatervoorzieningen		x	x	x	x
Uitvoering watersysteem ADD-Zuid (gebiedsaanpak)					x

B. Bodem en grondgebruik

a. Inleiding

Bodem en beheer vormen een belangrijke sleutel voor het toekomstperspectief van de melkveehouderij, maar bieden ook kansen voor het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen. We onderzoeken en stimuleren maatregelen die veenafbraak verminderen én we werken aan maatregelen voor verbetering van de vruchtbaarheid en draagkracht van de bodem. In 2021 zijn we gestart met de Proeftuin Bodem, in samenwerking met o.a. de initiatiefgroep van de agrarisch ondernemers uit de Groote Veenpolder. Hier voeren we meerdere onderzoeken uit vanuit verschillende thema's, een overzicht hiervan is in het achtergronddocument opgenomen.

b. Acties, doel en kosten in 2026

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel welke het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de grootte van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij de doelen van het programma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

 Waterrobuust en klimaatbestendig	 Beperken van bodemdaling	 Perspectief voor de landbouw
 CO2-reductie	 Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
VIPNL Klei in Veen	 				
VIPNL Overlagen	 				
VIPNL profielkeren	 				

Pilot Klei in Veen		x	x	x	x
Effecten landschap, cultuurhistorie en aardkunde profielkeren					
Organisatie en communicatie Proeftuin Bodem GVP		x	x	x	x
Onderzoek effecten landschap profielkeren			x	x	x
Duurzaam bodembeheer		x	x	x	x
Verbeteren vochttoestand/bewerken mest		x	x	x	x
Demo draagkracht			x	x	
VIPNL-onderzoek Weide en Water		x	x	x	x
Proeftuin De Welle		x	x	x	x
Praktijknetwerk mais		x	x	x	x
Kosten demo's diverse projecten		x	x	x	x
Project overstijgende proceskosten		x	x	x	x

C. It Nije Buorkjen

a. Inleiding

We zetten met deze programmalijn in op een landbouw die past bij de gewijzigde omstandigheden als gevolg van o.a. peilverhoging in het gebied, en tegelijk een duurzaam toekomstperspectief houdt voor de agrarische bedrijven in het veenweidegebied. In het achtergronddocument vindt u een toelichting bij alle acties binnen de verschillende thema's van It Nije Buorkjen.

b. Acties, doelen en kosten in 2026

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel welke het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de grootte van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij de doelen van het programma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

 Waterrobuust en klimaatbestendig	 Beperken van bodemdaling	 Perspectief voor de landbouw
 CO2-reductie	 Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
Compensatie Systematiek Veenweiden		x	x	x	x
Voorlichting, advies en transitie			x	x	x
Monitoring gevolgen peilverhoging			x	x	
CO2-verwaarding VIPNL		x	x	x	x
Actualiseren benchmark veenweidebedrijven LEI-cijfers				x	
Begeleiden nieuwe aanvraag GLB-peilverhoging		x	x		
GLB-praktijkbedrijven		x	x	x	x
NL2120 - Innovatiebedrijven Hegewarren		x	x	x	x
NL2120 - Landgoedcoöperatie Akkrumer Goedland		x	x	x	x
Young Beef		x	x	x	
Onderzoek infiltratieproef Hegewarren		x	x	x	x
Ontwikkeling vegetatie				x	x
Bevloeiingsproef Brekkenpolder		x	x	x	x
Procesgeld demo's diverse		x	x	x	x
Procesgeld overstijgende projecten		x	x	x	x

D. Natuur, biodiversiteit, landschap en archeologie

a. Inleiding

Deze programmalijn zet zich in voor een veerkrachtig en kenmerkend Fries veenweidelandschap, waarin biodiversiteit en natuur in waarde toenemen. De gebieden worden gevoed op groene en landschappelijke thema's vanuit de programmalijn, als onderdeel van een integraal gebiedsproces. Daarbij wordt ingezet op een ontwerpproces passend bij het landschappelijk ecosysteem, het verzilveren van inrichtingskansen voor zowel natuur als natuurinclusieve landbouw, en het ontwikkelen van kennis over het uitvoeren van de maatregelen en de impact daarvan.

Producten in 2026

- Landschap Ecologische Systeem Analyse (LESA) en maatregelimpact overzicht
- Handreikingen voor gebiedsprocessen om groene thema's toe te passen in de verschillende fasen van het proces, denk aan thema's als Basiskwaliteit Natuur, Groenblauwe Dooradering en weidevogels;

- Kennis op basis van praktijkgericht onderzoek (op thema's als kruidenrijkheid bij peilverhoging, veenmosontwikkeling en archeologie);
- Ondersteuning voor natuurvertegenwoordigers in de gebiedsprocessen en het BOF.

b. Acties, doelen en kosten in 2026

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel welke het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de grootte van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij de doelen van het programma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

 Waterrobuust en klimaatbestendig	 Beperken van bodemdaling	 Perspectief voor de landbouw
 CO2-reductie	 Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
Thema 1: Natuur en biodiversiteit					
Natuuradvisering in de gebieden		x	x	x	x
Handreikingen groene koppelkansen in gebiedsprocessen (6 thema's)		x	x	x	x
Pilot kruidenrijkheid bij vernatting			x	x	x
Thema 2: Landschap en klimaat					
Vervolg en implementatie LESA		x	x	x	
Pilot Veenmosontwikkeling			x	x	x
Thema 3: Cultuurhistorie en archeologie					
Onderzoek speciale vindplaatsen		x	x	x	x
Algemeen					
Kennisbijeenkomsten (o.a. 2-jaarlijkse bijeenkomsten)		x	x	x	x

E. Integrale gebiedsaanpak

a. Inleiding

De gebieden vallen allemaal onder deze programmalijn. Omdat we nu naar een gebiedsgerichte aanpak gaan, worden de gebieden niet langer onder deze programmalijn in het werkplan opgenomen maar separaat in de eerste hoofdstukken. De programmalijn is echter nog noodzakelijk om de sturing en coördinatie te organiseren. Daar wordt vanaf 2026 met deze programmalijn op ingezet. Samenwerken en van- en met elkaar leren staan centraal.

Begin 2025 is een onderzoek gedaan naar de samenwerking van deze programmalijn c.q. de collega's die in de gebieden werken. De adviezen die zijn meegegeven worden in de groep gedragen en zullen worden omarmd. Hier hebben we in 2025 al een start mee gemaakt, in 2026 hopen we de adviezen te vervolmaken.

b. Acties, doelen en kosten in 2026

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel welke het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de grootte van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij de doelen van het programma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

 Waterrobuust en klimaatbestendig	 Beperken van bodemdaling	 Perspectief voor de landbouw
 CO2-reductie	 Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
Ontwikkelen uniforme werkwijze gebiedsprocessen		x	x		
					
					
					

F. Onderzoek en monitoring

a. Inleiding

Vanuit de andere programmalijnen worden diverse maatregelen ontwikkeld en uitgevoerd om de doelstellingen van het Veenweideprogramma te realiseren. Het is van belang de kennis van de (neven)effecten van deze maatregelen te vergroten middels onderzoek en monitoring. Binnen de gebieden vindt veel onderzoek en monitoring plaats. Daarnaast vinden er binnen het programma ook de nodige onderzoeken en monitoring plaats buiten deze gebieden.

We weten inmiddels steeds meer, maar er zijn ook nog de nodige kennislacunes die om invulling vragen. De generieke kennisvragen worden door het Kenniscentrum Bodemdaling en Funderingen (KBF) en het Nationaal Onderzoeksprogramma Broeikasgassen Veenweide (NOBV) opgepakt. In Fryslân richten we ons vooral op specifieke kennisvragen die van belang zijn voor de Friese situatie. Hiervoor wordt het beschikbaar én toepasbaar maken van de opgedane kennis voor de doelgroepen steeds belangrijker. Daarom gaan we verder op het pad van de ontwikkeling van een eigen kenniscentrum middels het aanstellen van een kenniscoördinator, en het ondersteunen van initiatieven die de kennisverspreiding verder helpen.

In 2026 werken we verder aan de ontwikkeling van een dashboard om de voortgang van het programma inzichtelijk te maken. Hiervoor vormt monitoring een belangrijke basis. Daarnaast zetten wij een interactieve kaart op met alle projecten en meetpunten in het Veenweideprogramma met behulp van een geografisch informatiesysteem (GIS). Dit helpt bij de planvorming in de gebieden.

b. Acties, doelen en kosten in 2026

In onderstaande tabel zijn de acties voor 2026 opgenomen met daarbij in de kolommen achtereenvolgens het doel welke het meest bediend wordt, de kwartalen waarin de actie plaats zal vinden, de dekking voor de kosten en de grootte van de kosten. Dit zijn de kleuren met daarbij de doelen van het programma en de mogelijkheid om een koppelkans te benutten.

 Waterrobuust en klimaatbestendig	 Beperken van bodemdaling	 Perspectief voor de landbouw
 CO2-reductie	 Koppelkans	

Actie	Doel	Q 1	Q 2	Q 3	Q 4
Bijdragen aan landelijke verkenning naar bodemvochtmetingen middels detectie gammastraling		x	x	x	x
Voortzetten monitoring meerdere facetten GLB Samenwerkingsregeling		x	x	x	x
Aanstellen kenniscoördinator		x			
Nieuw te plaatsen peilbuizen verschillende gebieden		x	x	x	x
Vervangen versleten peilbuisloggers		x	x	x	x
Voortzetten monitoring en analyse grondwaterpeilen en bodemvocht		x	x	x	x
Cofinanciering SNN Kennisverspreiding en informatie water en bodem		x	x	x	x
Opzetten GIS-database met locaties peilbuizen, CO2-meetplots en andere projecten		x	x	x	x
Voortzetten deelname aan de nationale onderzoeksprogramma's, o.a. op het gebied van CO2-metingen, oppervlaktewater- en grondwaterpeilen en monitoring bodemdaling		x	x	x	x
Voortzetten eigen CO2-metingen met eddy covariance		x	x	x	x
Voortzetten monitoring bodemdaling		x			
Bijdragen aan landelijk onderzoek naar gemeten maaiveldhoogtes in relatie tot de algemene hoogtekartaat Nederland (AHN)		x	x	x	x
Voortzetten vervolgonderzoek naar preventie van en risico's op ontstaan en/of toename dierziekten bij nattere omstandigheden		x			
Voortzetten monitoring grondwaterpeilen bij mestkelders en vervolgonderzoek aan het risico van bezwijken van mestkelders door peilverhogingen		x	x	x	x
Voortzetten monitoring waterkwaliteit en ecologie		x	x	x	x
Voortzetten monitoring vuilstorten bij peilverhogingen		x	x	x	x
Onderzoeken gevolgen peilverhoging op infrastructuur (wegen, bruggen, bomen, hoogspanningsmasten, kabels en leidingen etc.)		x	x	x	x
Verder inrichten programma breed dashboard als onderdeel van het monitoringsplan		x	x	x	x
Onderzoek naar maatregelen tegen pitrusvorming					

5. Funderingsaanpak

a. Inleiding

De Funderingsaanpak Veenweide onderscheidt zich inhoudelijk van de andere programmalijnen in het Veenweideprogramma Fryslân, maar houdt er wel verband mee. De Funderingsaanpak vindt plaats onder regie van het Veenweideprogramma en door nauwe samenwerking tussen provincie, Wetterskip en acht veenweidegemeenten. Binnen het Friese veenweidegebied zijn in het landelijke gebied naar schatting ruim achtduizend woningen met risico op funderingsschade. Schade aan gebouwen die veroorzaakt kan worden door bodemdaling in relatie tot gedragingen van de veenbodem in het veenweidegebied. Hoe wij hier in samenwerking met de Friese inwoners als lokale, regionale en nationale overheden mee omgaan en actie op nemen, daarover gaat de Funderingsaanpak.

b. Doel, thema's, acties en kosten in 2026

De Funderingsaanpak draagt bij aan het Veenweideprogrammadoel *het beperken van (de negatieve gevolgen) van bodemdaling*. Het specifieke doel van de Funderingsaanpak is om actief huiseigenaren in het veenweidegebied te ondersteunen bij funderingsschade (preventie, onderzoek en herstel) en het bieden van een oplossing voor een aantal 'urgente gevallen'. Met aandacht voor de forse emotionele en maatschappelijke gevolgen. Om dat doel te bereiken werken wij in de Funderingsaanpak binnen zes verschillende thema's.

In onderstaande tabel zijn per thema van de Funderingsaanpak de acties voor 2026 opgenomen, de kwartaalplanning en de kosten. De actiepunten en resultaten binnen de Funderingsaanpak worden, naast de subsidiebudgetten, voor het overgrote deel behaald door personele inzet en zijn in onderstaande tabel opgenomen. Een deel van de formatie wordt gedekt door de eigen projectbegroting 2026 Funderingsaanpak, een deel wordt gedekt door het Veenweideprogramma breed en weer een ander deel zal worden bekostigd uit de Doeluitkering nationale aanpak GGLA.

Legenda tabel	Thema's Funderingsaanpak:
	Communicatie en samenwerkende overheden
	Funderingsloket
	Subsidieregelingen
	Kennisontwikkeling, onderzoek en data
	Code Rood
	Aansluiting Rijk

In het jaar 2026 onderscheiden wij drie hoofdzaken die via een aanvullende legenda in de tabel terug te vinden zijn:

1. Omzetten van de ervaringen uit de eerste tweeënhalve jaar, wat uitmondt in een kleine herschikking van de thema's en een aangepaste planning inclusief kasritmewijziging 2026-2030 voor een realistische voortzetting van de Funderingsaanpak. Deze begrotingswijziging wordt in een apart voorstel parallel ter vaststelling aangeboden.
2. Oppakken aanbevelingen uit de Tussenevaluatie 'Wat je niet ziet, bestaat wel', voor zover in 2025 nog niet uitgevoerd. Legenda tabel: **Groene tekst**.

(Zie achtergronddocument voor de uitsplitsing van de afzonderlijke aanbevelingen en acties.)

3. Oppakken en verzilveren van de kansen die de Gebiedsgerichte Landelijke Leeraanpak (GGLA) Funderingsproblematiek Fryslân te bieden heeft. Legenda tabel: **Paarse tekst**

Voor wat betreft de risico's merken we op dat onderstaande acties kunnen worden verricht in 2026 onder de voorwaarden dat ten eerste de onder de veenweideoverheden onderling afgesproken formatie voor P7 daadwerkelijk geleverd kan worden. En ten tweede de vaststelling van de begrotingswijziging Funderingsaanpak 2026-2030 parallel met dit werkplan.

Actie	Thema	Q	Q	Q	Q
Communicatie en samenwerkende overheden					
Oppakken aanbevelingen Tussenevaluatie 'Wat je niet ziet bestaat wel'		x	x	x	
Bestaande en herziene communicatiestrategie uitvoeren		x	x	x	x
Politiek/bestuurlijk informatie en rapportage, management en coördinatie		x	x	x	x
Actualiseren kennis o.b.v. onderzoek en evaluaties (werking subsidies, werking Funderingsloket, revitalisering werkprocessen, kaders, begrotingswijziging 26-30 en rapportage tussenevaluatie)		x	x	x	x
Communicatie en samenwerkende overheden goederen en diensten		x	x	x	x
Funderingsloket					
Informatie verstrekken en bewustzijn vergroten		x	x	x	x
Data verzamelen en rapporteren		x	x	x	x
Communicatie Funderingsloket		x	x	x	x
Instrumenten Funderingsloket (website, CRM-systeem)		x	x	x	x
Subsidieregelingen (operationeel)					
Subsidieafhandeling en juridisch advies regelingen incl. communicatie en evaluatie, informatie garantieregeling		x	x	x	x
Subsidiebudgetten		x	x	x	x
4.					
Begeleiding kennisontwikkeling, onderzoek en data(ontsluiting)		x	x	x	x
Kennis en onderzoek		x	x	x	x
Data(ontsluiting)		x	x	x	x
Code Rood					
Subsidieafhandeling, juridisch advies, nazorg en leerpunten CR		x	x	x	x
Subsidiebudget en aanvullende financiering CR		x	x	x	x
Advieskosten CR aan bewoners		x	x		
Aansluiting Rijk					
Lobby divers (lobbyfiche opstellen, samenwerking KBF en PSB)		x	x	x	x
GGLA		x	x	x	x
GGLA over-all, opdracht en indiening PvA Rijk		x	x		
Uitvoering deelpilots				x	x

6. Financiën

Eén van de doelstellingen van het Veenweideprogramma is het binnenhalen van financiële middelen die nodig zijn om het Veenweideprogramma te realiseren. Wij richten ons daarbij op het Rijk, Europa en private en maatschappelijke instellingen.

Het Friese Veenweideprogramma wordt in de basis gefinancierd door het Wetterskip Fryslân en de provincie Fryslân en is voor de realisatie van de doelstellingen voornamelijk afhankelijk van het Rijk en Europa. In bijlage 1 is een totaaloverzicht opgenomen van de financiering van het Veenweideprogramma.

a. Europa

Vanuit Europa zijn diverse fondsen beschikbaar die de doelstellingen van het Veenweideprogramma dichterbij brengen en onderdeel zijn van de huidige financiering in gebieden. De belangrijkste hiervan zijn Life (natuur, milieu en klimaatsubsidie), Horizon (innovatie), POP (plattelandsontwikkelingsprogramma) en diverse landbouw- en natuurprogramma's (Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, GLB).

Vanaf 2024 zijn specifiek middelen beschikbaar voor agrarisch ondernemers op de veenweide vanuit het GLB. Deze middelen, de 'Samenwerkingsregeling Veenweide GLB' genaamd, zijn bedoeld om landbouwbedrijven te ondersteunen met de overgang naar meer natuurinclusief boeren.

b. Kosten en financiering werkplan 2026

De geraamde exploitatiekosten voor uitvoering van het werkplan 2026 en resterende uitvoering van het werkplan 2025 bedragen voor het jaar 2026 ca. €3,1 miljoen, exclusief personele kosten. Het werkplan wordt gezamenlijk gefinancierd door Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân. Provincie draagt bij voor in totaal € 1,7 miljoen. Vanuit het maatregelpakket wordt € 1 miljoen bijgedragen. De bijdrage van Wetterskip Fryslân bedraagt € 5 ton exploitatiegeld voor Veenweideprogramma. In bijlage 2a is een overzicht opgenomen van de begroting en daarbij de dekking voor het werkplan 2026. In bijlage 2b is een Meerjarenbegroting tot en met 2030 opgenomen.

Voor de Funderingsaanpak bestaat een aparte geldstroom vanuit de deelnemende overheden ter grootte van in totaal € 14,6 mln. tot en met 2028.

c. Personeelsinzet werkplan 2026

Voor uitvoering van het werkplan 2026 is een totale personele inzet geraamd van ca. 46 fte. Er wordt personele inzet geleverd door provincie, Wetterskip en gemeenten. Door de provincie wordt ca. 10 fte geleverd, het Wetterskip levert ca. 10 fte en door gemeenten en derden wordt ca. 4 fte geleverd. Daar bovenop is nog ca. 18,5 fte provinciale personele inzet geraamd op de gebiedsprojecten Aldeboarn-De Deelen, Hegewarren en Idzegea, die worden gefinancierd uit de projectmiddelen. Ook het Wetterskip levert hiervoor nog 3 fte. In bijlage 3 is een overzicht opgenomen van de personele inzet en kosten per onderdeel.

d. Financiële doorkijk algemene programma-uitgaven

Met de invulling van het werkplan 2026 zijn de beschikbare provinciale middelen voor uitvoering van het programma (excl. Funderingsaanpak en gebiedsprojecten) volledig geprogrammeerd. Voor 2026 kunnen wij nog vooruit, ook voor 2027 verwachten wij nog dekking te hebben voor de formatie van het Veenweideprogramma. Voor de jaren daarna is dit onzeker. Daarnaast zijn er onvoldoende middelen om zowel het gebiedsproces van ADD-Noord alsmede Idzegea te kunnen uitvoeren. In 2026 zal het programma op zoek moeten naar aanvullende middelen. Voor het proces Idzegea betreft dit in eerste instantie vooral middelen en instrumentarium ten behoeve van verwerving cq. verplaatsing van gronden en opstallen. Voor ADD-Noord en Idzegea betreft het daarnaast middelen om alle stappen van een gebiedsproces te kunnen.

Bijlagen

Bijlage 1 Overzicht Toezeggingen en Voortgang en prognose

Overzicht programma veenweide t/m 2030		Toezeggingen			Voortgang en prognose			Prognose te gaan			Prognose einde werk		Resultaat
Algemeen	bedragen x 1.000	Prov/Incl	Wetterskip	Rijk *	Gemeenten	Overig	Totaal	Gerealiseerd	Gecontracteerd				
1.1 Veenweide algemeen		27.840	5.898	3.345	0	-259	36.824	28.125	3.043		5.656	36.824	0
1.2 Investerings in systeem			7.500				7.500	0	0		7.500	7.500	0
1.3 Funderingsaankpak		6.712	6.697	130	1.044		14.584	1.955	1.263		11.366	14.584	0
1.4 Hoogwatercircuits			6.300				6.300	1.800	0		4.500	6.300	0
Subtotaal algemeen		34.553	26.395	3.475	1.044	-259	65.207	31.880	4.305		29.022	65.207	0
Gelden t.b.v. gebieden													
Ontwikkelgebieden		18.224	556	102.957	373		122.110	31.885	859		97.365	130.110	-8.000
Kansrijke gebieden Regionale				666			666	332	0		0	332	334
NL2120		2.188		12.500		4.758	19.446	3.146	4.729		11.571	19.446	0
Subtotaal gelden t.b.v. gebieden		20.412	556	116.122	373	4.758	142.222	35.363	5.589		108.937	149.888	-7.666
Totaal		54.964	26.951	119.598	1.417	4.499	207.429	67.242	9.894		137.959	215.095	-7.666

N.B. De Rijksgelden betreft toezeggingen onder SPUK regime, wat betekent dat deze onder strenge voorwaarden besteed moeten worden aan de aangevraagde doelen. Wordt niet aan de spelregels, inclusief de realisatie binnen de tijdsvensters voldaan, dan komen deze te vervallen. Daarnaast is er in 2025 voor € 8 mln. subsidie aangevraagd voor watersysteemmaatregelen voor ADD-Zuid. Een toekenning van deze subsidie is nog niet ontvangen en daarom in het overzicht niet opgenomen.

Bijlage 2a Begroting en dekking Werkplan Veenweideprogramma 2026

Werkplan 2026		Saldo budget	Begroot per jaar	Dekking per jaar			
versie 20/01/2026			2026	2026			
				Veenweide	Rmp	Wetterskip	Totaal
Prognose te gaan lopende werkplannen:			40%	Is al gedekt, niet van toepassing			
	01 Waterbeheer en klimaatadaptatie	-	-				
	02 Bodem en grondgebruik	663.416	265.366				
	03 It Nije Buorkjen	411.135	164.454				
	04 Natuur en biodiversiteit	301.790	120.716				
	05 Integrale gebiedsaanpak	313.415	125.366				
	06 Onderzoek en monitoring	526.233	210.493				
	07 Leefomgeving en funderingen	-	-				
	08 Veenweide algemeen	523.161	209.264				
Subtotaal		2.739.150	1.095.660				
Te dekken jaarlagen werkplan 2025:							
	01 Waterbeheer en klimaatadaptatie						0
	02 Bodem en grondgebruik		133.000	133.000			133.000
	03 It Nije Buorkjen		155.000	25.000	130.000		155.000
	04 Natuur en biodiversiteit		50.000	35.000	15.000		50.000
	05 Integrale gebiedsaanpak			0			0
	06 Onderzoek en monitoring		280.000	5.000	275.000		280.000
	07 Leefomgeving en funderingen			0			0
	08 Veenweide algemeen			0			0
Subtotaal			618.000	198.000	420.000	-	618.000
Nieuw werkplan 2026:							
	01 Waterbeheer en klimaatadaptatie		262.500	62.500		200.000	262.500
	02 Bodem en grondgebruik		102.500	102.500			102.500
	03 It Nije Buorkjen		230.000	80.000	150.000		230.000
	04 Natuur en biodiversiteit		128.000	113.000	15.000		128.000
	05 Integrale gebiedsaanpak		476.772	476.772	0		476.772
	06 Onderzoek en monitoring		737.630	108.410	415.220	214.000	737.630
	07 Leefomgeving en funderingen			0			0
	08 Veenweide algemeen		600.000	514.000		86.000	600.000
Subtotaal			2.537.402	1.457.182	580.220	500.000	2.537.402
Totaal begroot			4.251.062	2.750.842	1.000.220	500.000	4.251.062
Totaal te dekken			3.155.402	1.655.182	1.000.220	500.000	3.155.402
Totaal beschikbaar			3.169.644	1.669.424	1.000.220	500.000	3.169.644
Tekort/overschot			14.242	14.242	-	-	14.242

Bijlage 2b Meerjarenbegroting Werkplan Veenweideprogramma 2026

Werkplan 2026		Saldo budget	Begroot per jaar						Totalen
versie 20/01/2026			2026	2027	2028	2029	2030		
Prognose te gaan lopende werkplannen:			40%	30%	20%	10%			
01 Waterbeheer en klimaatadaptatie	-	-	-	-	-	-	-	-	-
02 Bodem en grondgebruik	663.416	265.366	199.025	132.683	66.342				663.416
03 It Nije Buorkjen	411.135	164.454	123.341	82.227	41.114				411.135
04 Natuur en biodiversiteit	301.790	120.716	90.537	60.358	30.179				301.790
05 Integrale gebiedsaanpak	313.415	125.366	94.025	62.683	31.342				313.415
06 Onderzoek en monitoring	526.233	210.493	157.870	105.247	52.623				526.233
07 Leefomgeving en funderingen	-	-	-	-	-	-	-	-	-
08 Veenweide algemeen	523.161	209.264	156.948	104.632	52.316				523.161
Subtotaal	2.739.150	1.095.660	821.745	547.830	273.915	-	-	-	2.739.150
Te dekken jaarlagen werkplan 2025:									
01 Waterbeheer en klimaatadaptatie									-
02 Bodem en grondgebruik		133.000	100.000						233.000
03 It Nije Buorkjen		155.000	325.000	310.000					790.000
04 Natuur en biodiversiteit		50.000	105.000	105.000	105.000				365.000
05 Integrale gebiedsaanpak									-
06 Onderzoek en monitoring		280.000	475.000	225.000	200.000	200.000			1.380.000
07 Leefomgeving en funderingen									-
08 Veenweide algemeen									-
Subtotaal		618.000	1.005.000	640.000	305.000	200.000	200.000	200.000	2.768.000
Nieuw werkplan 2026:									
01 Waterbeheer en klimaatadaptatie		262.500							262.500
02 Bodem en grondgebruik		102.500	50.000	50.000					202.500
03 It Nije Buorkjen		230.000							230.000
04 Natuur en biodiversiteit		128.000							128.000
05 Integrale gebiedsaanpak		476.772							476.772
06 Onderzoek en monitoring		737.630	4.000	7.000					748.630
07 Leefomgeving en funderingen									0
08 Veenweide algemeen		600.000							600.000
Subtotaal		2.537.402	54.000	57.000	0	0	0	0	2.648.402
Totaal begroot			4.251.062	1.880.745	1.244.830	578.915	200.000	200.000	8.155.552

Bijlage 3 Overzicht formatie 2026

Personeelsinzet in Fte	Provincie Fryslân	Wetterskip Fryslân	Gemeenten	Totaal
Inzet basisformatie veenweide	5	10	4	21,5
Inzet extra formatie veenweide	5			
Inzet formatie op projecten	18,5	3		
Totaal gedekte formatie	28,5	13	4	45,5

An aerial photograph of a rural landscape. A grey asphalt road with white dashed lines runs horizontally across the middle. Above the road is a dark, narrow ditch, and below it is another ditch with yellow wildflowers along its edge. The surrounding areas are green fields. On the left side, there are several red diagonal stripes. In the bottom right corner, there are white and gold geometric shapes.

Achtergrond- document

Overzicht geboekte resultaten programmalijnen

Veenweideprogramma 2021 - 2030				
Programmalijn	Uitgegeven in het jaar		Belangrijkste resultaten	
	2021			
1 Water	€ 179.074		Boeren Meten Water, onderzoek waterpeilverhoging, plaatsen stuw voor HAKLAM	
2 Bodem en grondgebruik	€ 293.731		o.a. demo's maisteelt zonder kerende groundbewerking en proeftuin De Welle	
3 It Nije Buorkjen	€ 162.086		o.a. Valuta voor Veen, koe van de toekomst en eerste aanzet flankerend beleid peilverhoging	
4 Leefomgeving, Natuur en Biodiversiteit	€ 48.139		veldmetingen, cultuurhistorische verdieping ADD	
5 Integrale gebiedaanpak	€ 240.690		Idzegea: 1e ronde keukentafelgesprekken bij alle boeren in het gebied, aangewezen als kansgebied voor Aanvalplan Grutto en start HAKLAM tot begin 2025	
			ADD: instelling gebiedscommissie, ontwikkeling Plan van Aanpak	
6 Onderzoek en monitoring	€ 441.311		handleiding leverbot voor veehouders	
	2022			
1 Water	€ 50.625		peilbuizen plaatsen, oppervlaktewaterberekeningen voor HAKLAM	
2 Bodem en grondgebruik	€ 1.381.265		o.a. 3 VIPNL bodemprojecten en maisteelt zonder GBM en kerende bodembewerking	
3 It Nije Buorkjen	€ 765.048		o.a. VIPNL project natte teelten en doorontwikkelen flankerend beleid peilverhoging	
4 Leefomgeving, Natuur en Biodiversiteit	€ 40.512		oud grasland kaarten, archeologisch onderzoek, opstellen Funderingsaanpak	
5 Integrale gebiedaanpak	€ 512.635		Idzegea: start graslandkwaliteitsonderzoek t.b.v. de CSV	
			ADD: verkenning 'hoeken van het speelveld'; eerste peilscenarios ADD-Zuid, ontwikkeling scenario 3 ADD-Zuid	
6 Onderzoek en monitoring	€ 50.751		analyses grondwaterstanden, vochtgehalten en slootpeilen	
	2023			
1 Water	€ 43.347		peilbuizen plaatsen, waterexperimenten	
2 Bodem en grondgebruik	€ 825.964		o.a. 3 VIPNL bodemprojecten en project Integraal bodembeheer o.a. voorkomen hydrofobie	
3 It Nije Buorkjen	€ 684.198		opschalen flankerend beleid naar Compensatie Systematiek Veenweiden (CSV)	
4 Natuur en Biodiversiteit	€ 33.501		advisering in gebieden	
5 Integrale gebiedaanpak	€ 278.857			
			o.a. Idzegea vaststellen Startdocument, installatie en opdracht gebiedscommissie en quickscan aanvalsplan Grutto	
			ADD: Praktijksimulatie CSV en scenario 3 ADD-Zuid	
	€ 60.424 *		Hegewarren: Aanleg lisdodde F23	
	€ 179.685 *		Hegewarren: bijkomende inrichtingskosten en werkzaamheden lisdodde	
6 Onderzoek en monitoring	€ 351.675		start CO2-metingen met eigen EC-masten	
7 Funderingsaanpak	€ 94.472		instemming PS/AB op moties (Herstelregeling, Code rood, Garantieregeling, Kwijschelding eigen bijdrage funderingsonderzoek, Psychosociale kant funderingsproblematiek, Commissie bijz. gevallen en Fin. verbreding funderingsaanpak), start uitvoering Code rood, opzetten Funderingsloket	

		2024			
1	Water	€	14.788		peilbuizen plaatsen, onderzoek Laag Nederland
2	Bodem en grondgebruik	€	112.063		o.a. 3 VIPNL bodemprojecten en project Integraal bodembeheer o.a. voorkomen hydrofobie
3	It Nije Buorkjen	€	380.379		o.a. CSV + onderzoeksoopdrachten derden, inrichten innovatiebedrijven Hegewarren
4	Natuur en Biodiversiteit	€	-		
5	Integrale gebiedaanpak	€	97.048		
					ADD: aanbidding Koersdocument ADD, ontwikkeling peilsценario 4 ADD-Zuid, ontwikkeling Handelingskader HAKLAM
					Idzegea: opstellen Bredewelvaartsanalyse
		€	92.500		Idzegea: opstellen LESA
		€	12.000		Idzegea: start studiegroep jonge boeren
		€	42.150	*	Hegewarren: Karterend archeologisch onderzoek
		€	28.000	*	Hegewarren: Projectplan (en goedkeuring SNK) Valuta voor Veen
		€	75.000	*	Hegewarren: Natuur (ontwikkel)mogelijkheden
		€	90.000	*	Hegewarren: Inrichten projectbureau
		€	49.500	*	Hegewarren: Aanleg lisdodde F24
6	Onderzoek en monitoring	€	339.866		uitbreiding monitoring broeikasgassen en waterpeilen
7	Funderingsaanpak	€	653.134		openstelling regeling Funderingsonderzoek, start Funderingsloket, begeleiden en beschikken Code rood eigenaren, uitvoeren Tussenevaluatie, Frl onderzoekscasus voor GGLA Rijk, Innovatie in Frl
		2025			
1	Water	€	-		GLB-pilots peilverhogingen
2	Bodem en grondgebruik	€	84.167		organisatie proefuin bodem, voorzetting proefuin De Welle en praktijknetwerk duurzame maisteelt
3	It Nije Buorkjen	€	403.927		CSV juridisch begeleiden goedkeuring EU, financiering innovatie bedrijven uit Groeifonds
4	Natuur en Biodiversiteit	€	40.162		inrichting kruidenpilot, start LESA
5	Integrale gebiedaanpak	€	42.389		
					Idzegea: 2e ronde keukentafelgesprekken bij alle boeren in het gebied
					Idzegea: vaststellen Landschapsbiografie
		€	1.000		Idzegea: organiseren succesvolle informatiebijeenkomst voor alle inwoners uit het gebied
		€	17.605	*	Idzegea: deelname aan GLB-samenwerkingsubsidie peilverhoging en extensivering
		€	14.046	*	Hegewarren: Nul-meting kwaliteit oppervlakte water
		€	15.620	*	Hegewarren: Multicriteria analyse civiele ontsluiting Open en Natuurlijk
		€	13.600	*	Hegewarren: Stedenbouwkundige visie cultuurhistorie Sytebuorren
		€	65.550	*	Hegewarren: Recreatie visie
		€	16.600	*	Hegewarren: Waarderend archeologisch (proefsleuven)onderzoek
		€	37.525	*	Hegewarren: afronding Natuur (ontwikkel)mogelijkheden
		€	158.785	*	Hegewarren: Inrichten beleef- en ontmoetingsplek
					Hegewarren: Aanleg lisdodde F25

6	Onderzoek en monitoring	€	65.359	opschaling monitoring waterkwaliteit en start monitoring effecten GLB peilverhoging
7	Funderingsaanpak	€	718.682	begeleiden en beschikken Code rood eigenaren (afgerond op 1 na), openstellen regeling Funderingsherstel, uitvoeren aanbevelingen n.a.v. Tussenevaluatie, toekenning budget Rijk voor pva GGLA pilotgebied Fri, hulp aan honderden melders via Funderingsloket, Innovatieagenda en landelijk KBF-spoor
	* Externe financiering			
	NB: Programmalijn 7 – Funderingsaanpak was in 2021 en 2022 ondergebracht onder Programmalijn 4. In 2023 is men als een zelfstandige programmalijn gaan werken.			

Communicatie - verdiepende informatie

Prioritering en formatie

Het Veenweideprogramma is een breed en complex programma. Niet alleen qua inhoud, maar ook qua processen en doelgroepen. Het is een uitdaging om met de huidige formatie tegemoet te komen aan de (groeierende) behoefte aan communicatieadvies en -ondersteuning: programmabreed, binnen de gebiedsprocessen, team Funderingen, de verschillende programmalijnen zoals It Nije Buorkjen, team Innovatie en de uitvoering van het Maatregelpakket Klimaat en Veenweide, daarnaast in 2026 voor het nieuwe Kenniscentrum Veenweide Fryslân. Het informeren en betrekken van de verschillende doelgroepen bij de verschillende fasen en onderdelen van het programma – denk o.a. aan de politiek-bestuurlijke omgeving – vraagt om strategische communicatie-inzet. Het regieteam geeft hierbij de koers aan.

Regie en samenwerking

De regie van de communicatie m.b.t. het Veenweideprogramma ligt bij twee adviseurs, zij werken hierin samen met het Wetterskip (dit lag tijdelijk stil door ziekte) en met de acht veenweidegemeenten. De beschikbaarheid van uren voor communicatie-inzet bij de drie Friese overheden, is een gespreksonderwerp voor 2026.

We huren specifieke, aanvullende communicatiekennis- en uitvoering in voor gerichte opdrachten, voor projecten/onderdelen die zich daarvoor lenen. Hiermee werken we aan meer zichtbaarheid, versnelling en slagkracht. Denk hierbij aan een project zoals Proeftuin Bodem en de meer specifieke communicatie in het vervolgproces van Aldeboarn-De Deelen-Zuid. Maar ook het uitdragen van ervaringen, pilots en nieuwe kennis waar we trots op zijn.

Daarnaast werken we nauw samen met de communicatiebureaus/adviseurs die gekoppeld zijn aan de agrarische collectieven, Stichting VIPNL, NL2120, Stichting VIP-Hegewarren en Coöperatie Akkrumer Goedland.

Tot slot werken we samen in de communicatie met partners zoals Arcadia, Van Hall en de Uitkijkers, zodat we elkaar versterken in het verhogen van de bewustwording over de uitdagingen in het Friese veenweidegebied.

Details gebieden

Akkrumer Goedland: resultaten 2025

Vernatting van het veen

- In 2024 hebben zeven landbouwbedrijven op initiatief van Coöperatie Akkrumer Goedland en met ondersteuning vanuit het Veenweideprogramma een samenwerkingsverband gevormd en een projectvoorstel ingediend bij de GLB Samenwerkingsregeling om gedurende vier jaar (2025 t/m 2028) meer dan 300 hectare landbouwgrond onder een geringe drooglegging te brengen met een zomerpeil van 40, 30 of 20 cm-mv. De jaarlijkse CO₂-winst is berekend op 3,5 kton per jaar. De subsidie is begin 2025 toegekend, watervergunningen zijn verleend en Wetterskip Fryslân heeft de benodigde technische aanpassingen doorgevoerd. In het voorjaar van 2025 zijn de peilen voor het eerst daadwerkelijk omhoog gegaan. Sindsdien zijn de deelnemers verschillende keren bijeengekomen om kennis en inzichten te delen. Het eerste beheerjaar is in oktober 2025 met succes afgerond. Vooraf aan de start van het beheerjaar 2025 is één deelnemer teruggetreden uit het samenwerkingsverband. In 2026 zal een vervangend bedrijf instappen.
- Vanuit dezelfde GLB Samenwerkingsregeling is eveneens subsidie toegekend om bij één van de deelnemende agrariërs een waterinfiltratiesysteem aan te leggen. Dit project zal in 2026 in eigen beheer worden uitgevoerd, met een klankbordrol voor het Veenweideprogramma.
- Tot slot heeft de coöperatie vanuit de GLB Samenwerkingsregeling een planstudiebudget verworven om samen met een nieuwe groep boeren uit Vegelinsoord e.o. de mogelijkheden te onderzoeken voor veenvernatting in een aantal aangrenzende landbouwpolders (omgeving Terkaplester Puollen, Blaagerzen). Deze planstudie 'Oer It Deel' is gestart in 2025 en loopt in 2026 door. Coöperatie en boeren kunnen hierbij rekenen op ambtelijke ondersteuning vanuit het Veenweideprogramma.

Landbouw & landgebruik

- In het verlengde van het GLB vernattingsproject (zie boven) is de coöperatie in het najaar van 2025 gestart om samen met boeren uit het samenwerkingsverband een programma te ontwikkelen met praktijkexperimenten voor het 'buorkjen bij heech wetter'. De experimenten hebben betrekking op graslandbeheer op natte veenbodems (inclusief de inzet van machines) en het combineren van graslandbeheer met natte neventeelten als lisdoddes en cranberries. Voor de financiering kijkt de coöperatie opnieuw naar Europees geld. Bij de ontwikkeling en uitvoering van de experimenten wordt samen opgetrokken met het Veenweideprogramma en met VIP Hegewarren.

Energie en gebiedsontwikkeling

- In 2025 is door een landschapsarchitectenbureau een landschapsvisie ontwikkeld voor het Akkrumer Goedland gebied, waarin geredeneerd vanuit de kwaliteiten van het landschap en een heldere richting wordt geven voor een integrale gebiedsinnovatie en toekomstbestendig ondernemen in de veenweidepolders bij Akkrum. Naast het inpassen van agrarische productiesystemen in een vernat veenweidelandschap gaat de visie ook in op niet-agrarische activiteiten, zoals recreatie, energieproductie en woningbouw langs de dorpsrand.

- Afgelopen zomer heeft de coöperatie samen met verschillende andere organisaties uit Akkrum-Nes een overeenkomst ondertekend met gemeente Heerenveen om samen het voortraject te organiseren om te komen tot een visie voor de uitbreiding van Akkrum-Nes met circa 200 woningen in 2030.

Details programmalijnen

Programmalijn 1 – Waterbeheer en klimaatadaptatie

Thema 1: Via maatwerk in peilbeheer tot gemiddeld hogere peilen

Voor het beperken van de veenoxidatie is het belangrijk dat het veen natter wordt gehouden. Uit ervaringen van de recente droge zomers hebben we gemerkt dat agrarisch ondernemers in droge perioden hogere peilen wensen. Hoofddlijn van het peilbeheer in het veenweidegebied is dat we de komende jaren via maatwerk zoveel mogelijk willen proberen te komen tot een grondwaterstand van gemiddeld 40 cm onder maaiveld in de gebieden met een veenpakket dikker dan 80 cm en een kleidek dunner dan 40 cm (ca. 27.000 ha). Maatwerk houdt o.a. in dat we gedurende het jaar de peilen flexibel aanpassen. In droge tijden willen we voorkomen dat de grondwaterstand te ver wegzakt, en in natte perioden willen we voorkomen dat de grondwaterstand te hoog wordt. We hanteren daarbij het principe 'Hoog Als het Kan, Lager Als het Moet' (HAKLAM). Op dit moment vinden er in totaal op 2.420 hectare HAKLAM-pilots plaats. In droge perioden wordt er daarnaast nu ook al ervaring opgedaan met het verhogen van het waterpeil. Verhogen van het waterpeil heeft effect op de waterkwaliteit. We onderzoeken dit effect bij een aantal locaties, waaronder een vuilstortlocatie.

Maatwerk in peilbeheer

Het grondwaterpeil moet omhoog, vooral in gebieden met dik veen en dunne klei. Via flexibel peilbeheer (HAKLAM) wordt het peil aangepast aan het weer. In 2026 starten er pilots op ruim 106 hectare in Leechlan Grou-Warten. Boeren spelen hierin een actieve rol. Er wordt ook gekeken naar gevolgen voor oevers en baggergroei. Ook zijn er een aantal gebieden met hogere slootwaterpeilen tijdens het broedseizoen ten behoeve van de weidevogels.

De pilots zijn een eerste stap naar een gebiedsdekkend peilscenario. Om dit mogelijk te maken stellen we watersysteemanalyses op.

GLB Samenwerkingsregeling

Drie samenwerkingsverbanden van boeren uit meerdere gebieden hebben subsidie aangevraagd voor peilverhoging op 1.500 hectare. Het gaat om de GLB Samenwerkingsregeling, opgesteld door het ministerie van LNV. Hierin is subsidie beschikbaar gesteld voor een geringe drooglegging (40/30/20 cm) op veengrond met grasland om de CO₂-uitstoot te verminderen. Het gaat om een vast hoger slootpeil tussen 1 april en 1 oktober. Dit is gestart in 2025 en loopt door tot en met 2028. Het is de bedoeling dat de deelnemers na deze 4 jaar dit peilbeheer voortzetten door gebruik te maken van de Compensatie Systematiek Veenweiden.

Waterinfiltratie

Naast peilverhoging zal waterinfiltratie een belangrijke maatregel zijn om daadwerkelijk het grondwaterpeil naar het niveau van 40 cm minus maaiveld te krijgen. In Hegewarren komt een proefveld met verschillende systemen. Ook wordt greppelinfiltratie onderzocht in Warniahuizen en Lytse Deelen. Daarbij wordt gekeken naar bodemvocht, draagkracht en grasgroei. We doen deze projecten met VIPNL.

Meten is weten

Via het Meetnet Veenweide worden (grond)waterstanden, bodemvocht en CO₂-uitstoot gemeten. Het project Boeren Meten Water krijgt een vervolg. In 2025 is gestart met het vervangen van verouderde meetpinnen door peilbuizen, o.a. in Idzegea en Groote Veenpolder. Dit loopt door in 2026.

Doel van dit project is om samen met de betrokken agrarisch ondernemers meer inzicht te krijgen in het gedrag van het grondwater.

Peilbeheer

Met bovengenoemde pilots in het Friese veenweidegebied kan er ervaring op worden gedaan met hogere peilen. Onderdeel van de proeven is ook om te onderzoeken welke rol agrarisch ondernemers zelf kunnen spelen bij het peilbeheer (ADD, Idzegea, Leechlân Grou-Warten). Ook voor Wetterskip Fryslân zelf leveren de pilots waardevolle kennis op. Zo hebben hogere waterpeilen ook consequenties voor o.a. het onderhoud en beheer van de waterlopen en assets, het plaatsen van de kunstwerken en voor de regionale en lokale keringen rondom de gebieden.

We onderzoeken in het VIPNL project 'Veenweidesloot van de toekomst' hoe de toekomstbestendige veenweidesloten bijdragen aan doelstellingen op het gebied van biodiversiteit, klimaat en landbouw. Het doel is om inzicht te krijgen hoe zo'n sloot eruitziet, welk beheer nodig is om dit te bereiken en te behouden. Dit geldt voor zowel de huidige situatie als voor wanneer slootwaterpeilen hoger en dynamischer worden.

Hoogwatercircuits

Voor het beschermen van houten paalfunderingen is het belangrijk dat bij woningen met houten funderingen de grondwaterstand hoog genoeg is om de fundering nat te houden. Uit een aantal verkenningen (o.a. afgelopen jaren in de Groote Veenpolder) blijkt dat steeds meer paalfunderingen te maken kunnen krijgen met droogstand. Met andere woorden: de effectiviteit van hoogwatervoorzieningen rondom woningen wordt steeds minder. In 2023 is door het algemeen bestuur van Wetterskip Fryslân besloten tot een aanpak van hoogwatercircuits om hiermee het waterbeheer ten behoeve van woningen in het buitengebied te optimaliseren en te zorgen voor een robuust en kosteneffectief watersysteem. In 2026 gaan we verder met het verbeteren van hoogwatercircuits, zowel in de lopende gebiedsprocessen als daar buiten. Het Wetterskip heeft hiervoor jaarlijks € 900.000 beschikbaar, aanvullend aan de middelen vanuit Veenweide. We beoordelen het functioneren van de hoogwatercircuits systematisch om te bepalen of we maatregelen nemen voor behoud en verbetering van de voorziening of voor afwaarderen. We doen dit met de woningeigenaren en in samenwerking met het Funderingsloket (Groote Veenpolder, ADD).

We nemen de hoogwatercircuits mee in het ontwerp van een duurzaam watersysteem.

Thema 2: Compensatie waterberging en klimaatadaptatie

Zowel door maaiveldddaling als door peilverhoging neemt de capaciteit voor waterberging af. Het watersysteem is daardoor minder goed in staat om zware buien te verwerken. Door klimaatverandering zien we daarnaast een toenemende watervraag in droge periodes, maar ook een toename van extreem natte perioden. We schatten in dat om deze veranderingen op te kunnen vangen in het veenweidegebied met een dik veenpakket, in totaal 2% extra waterberging nodig is. Maar extra waterberging (in de vorm van extra open water) is niet de enige oplossingsrichting. Ook acceptatie van een toegenomen kans op wateroverlast in sommige gebiedsdelen kan een oplossingsrichting zijn, bijvoorbeeld in

combinatie met het afwaarderen van de grond. De vraag hoe invulling gegeven kan worden aan klimaatadaptatie is onderdeel van de gebiedsprocessen.

Extra waterberging kan worden gerealiseerd door verbreding van sloten, het graven van nieuwe sloten of met de aanleg van waterbergingsgebieden. Een combinatie ligt voor de hand met de aanleg van meer sloten die nodig zijn om een grondwaterstand van 40 cm te realiseren.

Thema 3: Veenweide en het grondwatersysteem

Uit de Grondwaterstudie en Fryslân Klimaatbestendig 2050+ blijkt dat het veenweidegebied een belangrijke functie heeft in het Friese grondwatersysteem. Het gebied ligt lager dan het oostelijk gelegen zandgebied en het noordwestelijk gelegen zeekleigebied. Daardoor stroomt diep grondwater naar het veenweidegebied; jaarlijks ca. 73 mln. m³ grondwater (kwel). Als de veenlaag verdwijnt, ondervindt het diepe grondwater minder weerstand om naar boven te stromen. Bij de huidige veenoxidatie en een gematigd klimaatscenario zal in 2085 de toestroom van grondwater met 50% toenemen, waardoor verdroging van de zandgronden in Fryslân toeneemt.

Doorontwikkeling methodiek voor het berekenen van grondwaterstanden

De huidige methode voor het berekenen van de grondwaterstanden is analytisch van karakter. Dat is altijd een bewuste keuze geweest, enerzijds om het uitlegbaar en transparant te houden (en ook vanwege het gebruiksgemak daarvan), anderzijds omdat het aan goede meetgegevens ontbrak om meer geavanceerde methodieken/modellen te kalibreren of te valideren. Inmiddels zijn we (sinds die keuze) een aantal jaren verder en zijn er ondertussen veel meer (representatieve) meetgegevens beschikbaar, die de relaties tussen bodem, grond- en oppervlaktewater beter inzichtelijk hebben gemaakt. Ook schrijdt de techniek voort en hebben modellen ondertussen veel meer rekenkracht en -snelheid dan eerder. Geavanceerde modellen met meerdere dimensies (2D, 3D) kunnen bovendien beter invulling geven aan de grote ruimtelijke variatie binnen de Friese veenweiden. Gezien deze ontwikkelingen is nu het moment gekomen te verkennen wat de beste rekenmethode voor de komende jaren zal zijn (bijvoorbeeld in het kader van de Compensatie Systematiek Veenweiden (CSV), als input voor de WaterWijzer Landbouw) en (indien gewenst) deze methode door te ontwikkelen. Dit om te komen tot een verbetering ten opzichte van de huidige methodiek (alles overwegend), waarin de meest recente inzichten en meetgegevens zijn verwerkt.

Programmalijn 2 - Bodem en grondgebruik

Bodem en beheer vormen een belangrijke sleutel voor het toekomstperspectief van de melkveehouderij, maar bieden ook kansen voor het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen. We onderzoeken en stimuleren maatregelen die veenafbraak verminderen én we werken aan maatregelen voor verbetering van de vruchtbaarheid en draagkracht van de bodem.

Thema 1: Veenoxidatie afremmen door bodemmaatregelen

Klei in Veen VIPNL: De proef met klei in veen in Delfstrahuizen is één van de twee landelijke 'meetsites' voor VIPNL en het NOBV. Op deze locatie onderzoeken we de effecten van klei op bodemprocessen en de impact ervan op het vasthouden van koolstof en de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen. In de Proeftuin Bodem hebben we een demoveld aangelegd, waar voornamelijk de technische en landbouwkundige effecten gemeten worden. Het concept van een meet- en demonstratiesite vormt een integraal onderdeel van de VIPNL-aanpak. Dit onderzoek loopt tot en met 2026.

Klei in Veen – pilot: De Friese proeflocatie in Delfstrahuizen (Holtrop/Boon) en de Proeftuin Bodem leren ons dat de selectie van de juiste klei, logistiek, opslag en verspreiden op het veld ook een proces is van kennisontwikkeling, opbouwen netwerken, ervaring opdoen en methoden van kleiverspreiding testen. Agrariërs in de gebieden ADD, Idzegea en Groote Veenpolder willen dit leerproces graag oppakken. In 2025 zijn we begonnen in de Groote Veenpolder, in 2026 starten we een pilot om opschaling van proef naar praktijkschaal te beproeven in Idzegea en ADD.

Overlagen VIPNL: Het overlagen van veengronden met zand, zavel of kleigrond is in het verleden al wel veelvuldiger gebeurd, vaak om de bodemkwaliteit te verbeteren of om het perceel te verhogen en daarmee de drooglegging en draagkracht te verbeteren. Zo ook in de Groote Veenpolder, waar overtollige goedkope grond uit de Noordoostpolder wordt gebruikt. Met VIPNL onderzoeken we (o.a. met de provincie Overijssel) effecten van het overlagen als methode om de veenafbraak te beperken. Dit onderzoek loopt tot en met 2026.

Profielkeren VIPNL: Bij profielkeren brengen we veengrond naar de diepte en de onderliggende zandlaag naar boven en onderzoeken we het beperken van bodemdaling en veenoxidatie. Verkennend onderzoek door WENR (rapport 31034, 2021) wijst uit dat dit een effectieve maatregel kan zijn, maar mogelijk ook (negatieve) effecten kan hebben op andere beleidsdoelstellingen. Daarom doen we praktijkonderzoek. In het najaar van 2023 is het proef- en demonstratieveld aangelegd. Dit onderzoek loopt tot en met 2026.

Uitvoering Proeftuin Bodem: is zowel de fysieke locatie in de Groote Veenpolder waar de drie landelijke VIPNL onderzoeken voor bodemmaatregelen uitgevoerd worden, als het geheel van alle onderzoeken die beproefd worden binnen en buiten de Groote Veenpolder. Activiteiten zijn gericht op het delen van kennis bij bijeenkomsten, nieuwsberichten en andere middelen.

Thema 2: Bodemvruchtbaarheid/Bodem in balans

Duurzaam bodembeheer: Met het verbeteren van de bodemconditie werken we aan bodemvruchtbaarheid, waterbergend vermogen en het voorkomen van scheurvorming in de toplaag. Bijvangst is het verminderen van meststoffenuitspoeling en -afspoeling, terwijl we tegelijkertijd de biodiversiteit boven- en ondergronds versterken. Projecten 'Duurzaam bodembeheer in Aldeboarn-De Deelen' en 'Bodem in balans' zijn afgesloten. Als er vanuit de gebieden initiatieven zijn om hier op aan te sluiten, zullen we deze ondersteunen met tijd en middelen.

Verbeteren vochttoestand en het bewerken van mest: Met het Louis Bolk Instituut (LBI) en een groep van zes agrariërs onderzoeken we maatregelen voor het verbeteren van de capillaire werking van de bodem, het vasthouden/bufferen van vocht en het voorkomen van hydrofobie (waterafstotendheid). Diverse mestsoorten en mestbewerking beproeven we voor verbetering van de toplaag. Dit onderzoek loopt tot en met 2026.

Thema 3: Draagkracht en gewas

Demo draagkracht: Draagkracht van veenbodem bepaalt mede de mate van schade die kan optreden bij vernatting. Klei in de toplaag, maar ook type vegetatie, beworteling, bodemleven, mate van beweiding, etc. zijn van invloed. Uit een studie van de Stichting Weidegang blijkt dat weiden een essentiële rol speelt bij het behouden en verbeteren van de draagkracht. Op de innovatieboerderij in de Hegewarren leggen we een demonstratieveld aan om de effecten zichtbaar te maken.

Weide en Water: Dit onderzoek met o.a. Veenweiden Innovatiecentrum (VIC), Wageningen University & Research (WUR), en Louis Bolk Instituut gaat de effecten van peilverhoging op draagkracht, gewasopbrengst en kwaliteit meten. Hierdoor kunnen we schadeberekeningen beter afstemmen op de specifieke eigenschappen van elke grondsoort en tegelijkertijd 'tools' ontwikkelen om schade te voorkomen. Dit is een onderzoek van VIPNL, waar wij inhoudelijk bijdragen, ook met een proeflocatie in de Hegewarren, maar niet financieel. Dit onderzoek loopt zeker door tot en met 2028.

De Welle: We onderzoeken ook de effecten van vernatting op de draagkracht van de bodem en de vegetatieontwikkeling in de Proeftuin De Welle, gelegen nabij Woudsend. Hier werken boeren, een loonwerker en graszaadteler Barenbrug al een aantal jaren aan dit vraagstuk. Deze aanpak zetten we voort tot en met 2026, waarbij we ook de resultaten van de afgelopen jaren breed zullen uitdragen.

Thema 4: Maisteelt, chemie en biodiversiteit

Praktijknetwerk: De afgelopen jaren heeft het Veenweideprogramma geïnvesteerd in het opzetten van een Praktijknetwerk Duurzame Snijmaisteelt Veenweide. Dit praktijknetwerk is een enthousiaste groep van boeren en loonwerkers die mais telen zonder diepe grondbewerkingen en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen minimaliseren en biodiversiteit versterken. Zij testen verschillende machines, mengteelten en combigewassen. Jaarlijks legt het praktijknetwerk verspreid over het veenweidegebied verschillende demonstratievelden aan en deelt de resultaten via excursies en

bijeenkomsten. Het praktijknetwerk staat en we blijven een kleine bijdrage leveren aan de activiteiten die het netwerk uitvoert.

Stimuleren biodiversiteit: In samenwerking met de Bond Friese VogelWachten (BFVW), LTO en melkveehouders is onderzocht wat de mogelijkheden zijn voor het versterken van biodiversiteit en broedsucces bij maisteelt. Het aanleggen van kruidenstroken op maispercelen had een dusdanig positief effect op de overlevingskansen van de weidepullen, dat BFVW samen met de agrarische collectieven wil toewerken naar een pakket vanuit het agrarisch natuurbeheer (ANLb) gekoppeld aan maisteelt. Dit initiatief was ook opgenomen in het werkplan 2024, maar is door partijen nog niet opgepakt. We ondersteunen dit financieel, niet inhoudelijk

Programmaliijn 3 - It Nije Buorkjen

We zetten met deze programmaliijn in op een landbouw die past bij de gewijzigde omstandigheden als gevolg van o.a. peilverhoging in het gebied, en tegelijk een duurzaam toekomstperspectief houdt voor de agrarische bedrijven in het veenweidegebied. Hieronder een opsomming van alle acties binnen de verschillende thema's.

Thema 1: Verdien capaciteit landbouw behouden en verbreden

Compensatie Systematiek Veenweiden (CSV): In juni 2024 hebben het college van GS en het dagelijks bestuur van het Wetterskip ingestemd met de CSV. De CSV ligt nu voor aan de Europese Commissie voor de staatsteuntoets, begin 2026 verwachten we de goedkeuring. Ondertussen organiseren ook de andere veenweideprovincies een eventuele inzet van de Friese CSV in hun gebied. Totdat er goedkeuring ligt van de Commissie benutten we de tijd voor het verbeteren van de CSV en het goed inregelen van beheer van de CSV. Ondertussen wordt ook het onderdeel 'concept peilbeleid' als onderdeel van de CSV uitgewerkt door het Wetterskip en voorgelegd aan het bestuur. Om reden van doorontwikkeling en verbetering blijft de werkgroep die de CSV ontwikkeld heeft actief. Formatie en kosten nemen we onder It Nije Buorkjen in het werkplan op. We verwachten dat de CSV begin volgend jaar daadwerkelijk inzetbaar is.

Voorlichting, advies en transitie: Er is meer nodig dan alleen een CSV. Een blijvend duurzaam toekomstperspectief vraagt om strategie. In 2024 hebben we met 8 melkveehouders en de WUR van 3 bedrijfssystemen het toekomstperspectief verkend. Deze kennis kunnen we actief uitdragen, naast kennis over de CSV. Nu de landbouwadvisepool niet meer bestaat zoeken we naar andere mogelijkheden om onze kennis over te dragen aan adviseurs.

In het eindadvies van de onafhankelijke adviescommissie voor de CSV wordt aandacht gevraagd voor het transitieproces: *'De commissie adviseert te zorgen voor actieve input op het transitieproces van de ondernemer zelf en anderzijds aanvullende transitieregelingen voor eenmalige kosten/investeringen van de transitie naast toepassing van de CSV'*. In 2026 zullen we de mogelijkheden uitwerken van aanvullende transitieregelingen.

Monitoring gevolgen peilverhoging: Om de inkomensschade (onderdeel CSV) te berekenen zijn data over gewasopbrengst, kwaliteit en draagkracht van belang. Beschikbare data zijn verouderd en veelal afkomstig van andere typen veengronden dan de Friese. Daarom voeren we een monitoringsprogramma uit in Aldeboarn-De Deelen, Idzegea, Proeftuin De Welle en deelnemers van de GLB regeling voor peilverhoging (zie verderop).

Daarnaast monitoren we de ontwikkeling van leverbot en salmonella (zie programmaliijn monitoring) en maken we deel uit van een landelijk PPS 'Wijs met wormen' ter bevordering van het handelingsperspectief bij preventie en bestrijding met een zo laag mogelijke belasting van het ecosysteem en ter bevordering van dierenwelzijn.

CO₂-verwaarding VIPNL: Er is in ons land een vrijwillige markt van verkoop van besparingen op koolstof (CO₂). Hierbij gaat het om het ontwikkelen van methodieken voor het verwaarden van CO₂eq-besparing die via certificaten op de CO₂-markt verkocht kunnen worden. Het meest bekende voorbeeld is Valuta voor Veen. Inmiddels is er een

VIPNL-project dat tot doel heeft dat er meer concepten op de markt komen ter ondersteuning van de landbouw in het veenweidegebied.

Omdat dit vraagstukken zijn die gelden voor alle veenweideregio's in Nederland, werken regionale overheden, LVVN, landbouwpartijen, ketenpartners en maatschappelijke organisaties samen in het ontwikkelen van markt-, overheids- en private instrumenten. Deze samenwerking komt voort uit de Klimaattafel veenweide.

GLB Samenwerkingsregeling voor peilverhoging (en extensivering)

Vanuit Fryslân hebben vier samenwerkingsverbanden van boeren, verdeeld over de gebieden Idzegea, ADD, Hegewarren, Leechlân Grou-Warten en Alde Feanen samen 1.610 hectare veenweidegrond aangemeld voor vernatting en extensivering. Alle aanvragen zijn toegekend en waar de peilmaatregel was aangevraagd, worden de peilen tussen 1 april en 1 oktober verhoogd tot het niveau van 40, 30 of 20 cm onder het maaiveld (afhankelijk van wat men in de regeling heeft aangevraagd). Deze GLB-veenvernattingsmaatregelen zijn samen goed voor een reductie van 6.400 ton CO₂-uitstoot per jaar. De regeling wordt in het voorjaar van 2026 opnieuw opgesteld, dit keer voor een periode van 2 jaar (tot 31-12-2028). Omwille van de korte looptijd verwachten we weinig animo voor deelname. Potentiële deelnemers zullen we net als de vorige keer wel begeleiden bij het doen van hun aanvraag.

GLB-praktijkbedrijven: Voor veel agrarisch ondernemers is zien ook geloven. Daarom werken we aan twee GLB-praktijkbedrijven (Akkrum en Gaastmeer) voor peilverhoging die we actief volgen met monitoring, begeleiden met advies en actief ondersteunen met uitdagingen die op hun pad komen na peilverhoging. Andere deelnemers rond deze bedrijven betrekken we daarbij. Ook het innovatieve melkveebedrijf in de Hegewarren steelt hierin een belangrijke rol voor nader onderzoek en het demonstreren van verschillende aanpakken.

Het boeren onder natte condities heeft gevolgen voor tal van parameters waarbij de melkveehouderij dient te scoren op allerlei milieucondities, bijvoorbeeld om te kunnen voldoen aan het concept van 'planet proof'. Deze parameters komen samen in de KringloopWijzer. Het monitoren van KringloopWijzers nemen we mee om de effecten van vernatting op alle milieucondities te volgen en hierover in gesprek te gaan met betrokken partijen.

NL2120 - Innovatiebedrijven Hegewarren: In 2024 is er gestart met het inrichten van twee innovatiebedrijven in de Hegewarren, een voor de natuurinclusieve melkveehouderij en een voor natte/alternatieve teelten, het zogenaamde waterbedrijf. De inrichting en het beheer van deze bedrijven is mogelijk door deelname aan het consortium NL2120 en financiële middelen die aangetrokken zijn vanuit het Groeifonds. De inrichting en de onderzoeksplannen en innovaties worden vanuit het Veenweideprogramma - samen met onderzoekspartijen - opgezet. Het beheer van de bedrijven wordt verzorgd door de stichting Veen Innovatie Polder Hegewarren (VIP-Hegewarren). Bij het melkveebedrijf (65 mk/55 ha) richten we ons o.a. op vernatting, verschillende droogleggingen, draagkracht en verschillende waterinfiltratiesystemen. Voor het waterbedrijf (10 ha) richten we ons op het ontwikkelen van andere exploitatiemodellen voor natte veengrond, waaronder natte teelten met bijvoorbeeld lisdodde en riet, maar ook het drogen van de producten uit deze teelten en het verwerken tot kansrijke eindproducten voor bijvoorbeeld biobased bouwen. Dit doen we samen met (keten)partners zoals Biosintrum, Bouwbedrijf Dijkstra-Draisma en conceptontwikkelaars zoals Tjeerd Veenhoven. We verwachten het aantal partners in 2026 aanzienlijk uit te breiden. Met EIP-middelen heeft de stichting een zogenaamde droog- en

productiestraat ingericht voor het testen en demonstreren. In 2026 starten we met de planvorming en aanleg van de resterende 20 ha met verschillende teelten op natte veengrond.

NL2120 - Landgoedcoöperatie Akkrumer Goedland: Het toekomstperspectief van de landbouw in het veenweidegebied is mede afhankelijk van verdienmodellen die georganiseerd kunnen worden door het collectief van agrarisch ondernemers en grondeigenaren. Voorbeelden hiervan zijn onder meer zonne- en windenergie en het inzetten van Rood voor rood-regelingen voor het herbestemmen en ten gelde maken van leegstaande bedrijfsgebouwen. Bij programmalijn 5 gaan wij verder in op het verkennen van nieuwe economische dragers – onder andere bij Aldeboarn-De Deelen en Akkrumer Goedland. Vanuit It Nije Buorkjen ondersteunen we de landgoedcoöperatie Akkrumer Goedland met hun deelname aan bovengenoemd consortium NL2120. Daarnaast brengen we kennis in vanuit de aanpak in de Hegewarren.

Young Beef: Toekomstige peilverhogingen in het veenweidegebied in combinatie met inzet van de CSV zal in veel gevallen leiden tot extensievere bedrijven (meer grond per melkkoe) en een groter aandeel ruwvoer van slechtere kwaliteit. Gelijktijdig is er een beleidsontwikkeling gaande om kalveren langer op het bedrijf te houden en lijkt voedsel uit eigen regio meer in trek te komen. Deze en andere ingrediënten maken dat we met VION een beproefd concept *Young Beef* zouden willen uitrollen over het veenweidegebied. De gedachte is dat een grote groep ondernemers jongvee (kruising met vleesras) aanhouden tot een slachtleeftijd van 20 à 22 maanden. Dit product zou in de schappen moeten concurreren met buitenlands vlees en het zou voor de ondernemers in veenweide een extra bron van inkomsten kunnen opleveren. Samen met VION en vooral de agrarische jongeren werken we dit concept verder uit.

Thema 2: Landbouw en water

De technische uitwerking van het vernatten van veenbodems valt onder programmalijn 1 'Waterbeheer en klimaatadaptatie'.

Onderzoek infiltratieproef Hegewarren: Op het innovatieve melkveebedrijf in de Hegewarren is een proefveld aangelegd voor verschillende vormen van waterinfiltratie en de effecten daarvan op de grondwaterstand en het landbouwkundig gebruik. Onderzoek wordt samen met Wageningen uitgevoerd.

Stimulans vegetatieontwikkeling: Onder dit thema richten we ons ook op de ontwikkeling van een vegetatie en zode die zich duurzaam in stand kan houden bij nattere condities. We stimuleren initiatieven die werken aan een ontwikkeling van de vegetatie onder natte condities en geschikt blijvend voor melkproductie.

Bevloeien Brekkenpolder: In de Brekkenpolder starten we met een nieuw concept van bevloeien van veenbodems. Hier wordt een praktijklocatie ingericht met een bevoeiingsmethode aangedreven op zonne-energie en gericht op regelmatige, maar minimale bevoeiing om de veenbodem nat te houden. We meten allerlei landbouwkundige effecten en de emissie van broeikasgassen.

Thema 3: Kringlooplandbouw

Met de transitie van de landbouw in het veenweidegebied willen we inzetten op het verder stimuleren van kringlooplandbouw. We gaan deze ambitie verwerken in het innovatiebedrijf voor natuurinclusieve melkveehouderij in de Hegewarren.

Bij kringlooplandbouw hoort ook de vraag hoe landbouwgrond het best kan worden ingezet, voor food of voor feed. Voor veenweide is dat vooralsnog feed voor graasdieren, maar de omzetting van feed naar food gaat gepaard met emissies die we moeten reduceren om ook de andere opgaven in te vullen.

Programmalijn 4 - Natuur en biodiversiteit

Thema 1: Natuur en biodiversiteit

Natuuradvisering in de gebieden

De gebiedsprocessen werken in verschillende fases aan het ontwikkelen van een nieuwe toekomst voor het gebied. De inbreng vanuit de 'groene' blik op de te nemen maatregelen, plannen en visies wordt geborgd door een natuuradviseur aan tafel, maar ook vertegenwoordigers in gebiedscommissies of andere gremia in de gebieden. In 2026 blijft er nauw contact met de projectleiders in de gebieden en zetten we blijvend in op het organiseren van een goede natuurvertegenwoordiging door inzet op het versterken van het netwerk van vertegenwoordigers, door bijeenkomsten, training en kennisdeling.

Handreikingen groene koppelkansen in gebiedsprocessen

Naast de groene 'blik' op de te nemen maatregelen voor de veenweidedoelen ontstaan er ook kansen voor het realiseren van 'groene' koppelkansen. Om deze zo goed mogelijk in te vullen worden in 2026 handreikingen ontwikkeld om per fase van het gebiedsproces in beeld te brengen wat er nodig is om zo'n kans te verzilveren. De voorbereidingen voor het thema Agrarische Basiskwaliteit Natuur (specifiek in ADD) zijn gestart, andere thema's zijn Groenblauwe Dooradering en Weidevogels (Aanvalsplan Grutto). Voor de handreikingen zetten we in op het vertalen van algemene concepten naar Veenweide en specifiek de kansrijke gebieden en de verbinding met o.a. beleidscollega's Natuur, Landbouw en Water en partners in veld, zoals de agrarische collectieven.

Pilot kruidenrijkheid bij vernatting

Kruiden- en faunarijke vegetatie is een kans om de biodiversiteit in het landelijk gebied te versterken, maar er is nog weinig kennis hoe dit in gebieden samengaat met waterpeilverhoging. De omvorming naar kruiden- en faunarijk grasland op veen door vernatting en extensivering lijkt vaak moeilijker te zijn dan verwacht. Om een deel van de kennishiaten die er liggen rondom de ontwikkeling van kruidenrijk grasland te adresseren, wordt met de pilot Kruidenrijkheid bij vernatting in de Hegewarren onderzocht hoe er met waterpeilverhoging succesvol kruidenrijk grasland ontwikkeld kan worden, zonder dominantie van soorten zoals witbol en pitrus. In 2025 zijn de eerste percelen ingericht en is gestart met een 0-meting. In 2026 wordt dit vervolgd.

Thema 2: Landschap en klimaat

Vervolg en implementatie LESA

Begin 2026 wordt de LESA op hoofdlijnen voor het veenweidegebied opgeleverd. Dit project geeft inzicht in hoe het landschappelijk- en ecologisch systeem in het veenweidegebied werkt en ook welke maatregelen bijdragen aan de verschillende opgaven en doelen. In 2026 is er aandacht voor het verder brengen van de resultaten als bouwsteen, voor zowel de gebiedsprocessen als het programma.

Pilot Veenmosontwikkeling

Het is belangrijk te overwegen welke manieren er zijn om in veengebied koolstof op te slaan voor de lange termijn. Veenmosteelt is een vorm van landgebruik waarbij veenmos wordt geteeld om een klimaatbuffer te ontwikkelen die voortdurend CO2 vastlegt. Met een veenmospilotonderzoek willen we meer inzicht krijgen in de optimale inrichting, het peilbeheer, de netto CO2-opslag en eisen die veenmos aan voormalig landbouwkundig

gebruikte veenbodems stelt. Om de koppelkansen binnen het Veenweideprogramma goed te benutten, wordt de pilot uitgevoerd in samenwerking met het veen-waterinnovatiebedrijf in de Hegewarren (NL2120) en de werkgroep VIPNL Veenmosteelt. In 2025 is alleen voorbereidend werk verzet, vanwege vergunningsproblemen kon de pilot niet van start, maar in 2026 wordt het projectplan uitgevoerd.

Thema 3: Cultuurhistorie en archeologie

In de afgelopen jaren is onze kennis van de archeologie van de Friese veenweide verdiept. Het gaat dan met name om toegenomen kennis van de landschappelijke dynamiek en de verspreiding van archeologisch waardevolle terreinen. Deze kennis is onder meer nodig voor het begrenzen van zones met bepaalde verwachtingswaarden. Het uitgevoerde en nog geplande onderzoek levert generieke informatie op die de archeologie in de kansrijke gebieden kadert.

Generieke kennis stelt ons in staat de (potentiële) waarde van de archeologie in de kansrijke gebieden nauwkeuriger te bepalen. Deze kennis is nodig voor het preciezer bepalen van de noodzaak en vorm van nader onderzoek in geval van ingrepen in het kader van de Veenweidevisie in de kansrijke gebieden.

Ten behoeve van de doorontwikkeling van de archeologische kennis van de veenweide staan de volgende vragen centraal:

1. Hoe heeft de Friese veenweide zich ontwikkeld gerekend vanaf het begin van de vroegste veenontginningen?
2. Waar bevonden zich de nederzettingen uit de afzonderlijke fasen?
3. Welke bescherming verdienen deze (verwachte) waarden?
4. Wat is de (verwachte) waarde en ligging van nederzettingen uit de periode steentijd-bronstijd die afgedekt door veen en/of kleilagen in het veenweidegebied aanwezig zijn?

Algemeen

Zowel nieuw opgedane kennis uit pilots of onderzoeken, maar ook al bestaande kennis vraagt om de verspreiding daarvan. Dat doen we niet alleen, maar samen met onze partners en in samenhang met de kennisagenda vanuit het Veenweideprogramma. Ook in 2026 komen er voor verschillende doelgroepen momenten om kennis te delen.

Funderingsaanpak

Ontwikkelingen vanaf 2022

De Funderingsaanpak Veenweide Fryslân is in 2022 gestart in een tijd dat de funderingsproblematiek vrijwel geen algemene aandacht en scope had. De aanpak heeft vanwege het pionierskarakter en de hierop ingediende moties sinds 2023 anders gestalte gekregen dan destijds kon worden voorzien. De hierdoor veroorzaakte uitbreiding van de aanpak en de ontwikkelingen tijdens de uitvoering hebben invloed op de oorspronkelijke planning en het kasritme in de meerjarenbegroting. Tot en met 2025 moest voorrang worden verleend aan de dertien meest schrijnende gevallen in de Groote Veenpolder. Als logisch gevolg daarvan zijn onderdelen zoals de start van het Funderingsloket en de openstelling van subsidieregelingen voor onderzoek en vervolgens herstel van funderingsschade in de tijd naar achteren verplaatst.

Met de vaststelling van het financiële verslag Funderingsaanpak 2023/2024 op 13 oktober 2025 is een budgetneutrale kasritmewijziging en een wijziging van de indeling van de begrotingsposten tot 2030 aangekondigd. Een dergelijke aankondiging geldt ook voor een plan van aanpak voor de aanbevelingen uit de Tussenevaluatie Funderingsaanpak 'Wat je niet ziet, bestaat wel'. Beide onderdelen worden tegelijk met dit werkplan 2026 aangeboden.

Resultaten 2025

De belangrijkste resultaten van de Funderingsaanpak van provincie Fryslân, het waterschap en de acht veenweidegemeenten in 2025 zijn: **1)** het adviseren aan honderden woningeigenaren en het verzamelen van data via het veenweide-Funderingsloket; **2)** het uitvoeren van de subsidieregeling voor funderingsonderzoek; **3)** het openstellen en uitvoeren van de funderingsherstelregeling; **4)** verkenning van een eigen kennisagenda en de samenwerking met het Kenniscentrum Bodemdaling en Funderingen (KBF) voor kennisontwikkeling en innovatie; **5)** daarnaast zijn de laatste vier woningeigenaren in de Groote Veenpolder met ernstige en urgente funderingsschade (Code Rood) intensief en persoonlijk bijgestaan om tot een herstelplan en een financieringsplan te komen. Op één casus na die nog extra tijd nodig heeft, hebben zij een subsidietoekenning gekregen voor herstel- of sloop-/nieuwbouwkosten van maximaal 200 duizend euro per woning, indien nodig aangevuld met een lening. De Code Rood aanpak is een ware krachttoer gebleken én heeft de veenweideoverheden extra inzicht gegeven in de ingrijpende persoonlijke en politiek-maatschappelijke impact van funderingsproblemen.

De inbreng van bovenstaande kennis, ervaring en leerpunten bij de landelijke lobby en voorbereiding van de Nationale Aanpak Funderingsproblematiek heeft geleid tot: **6)** de pilotstatus van Fryslân voor de komende jaren in de nationale Gebiedsgerichte Leeraanpak (GGLA). Hiervoor heeft het Rijk eind 2025 middelen aan het Friese pilotgebied toegekend voor het opstellen van een plan van aanpak, waarmee aanspraak gemaakt kan worden op nationaal budget. Met dat budget kan in de periode 2026-2028 gewerkt worden aan Friese deelpilots (zie toelichting hieronder). Tot slot is **7)** de tussenevaluatie 'Wat je niet ziet, bestaat wel' opgeleverd en is een start gemaakt met de (planning van de) aanpak van de aanbevelingen (zie ook hieronder).

Resultaten 2026

De beoogde resultaten 2026 staan in de tabel in hoofdstuk 5. van dit werkplan. De ontwikkelingen van afgelopen jaar in de vorm van enerzijds de aanbevelingen uit de

Tussenevaluatie 'Wat je niet ziet bestaat wel' en anderzijds de deelname aan de Gebiedsgerichte Leeraanpak door aansluiting op het Rijk zijn hieronder nader uitgewerkt.

Aanbevelingen Tussenevaluatie

De wijze waarop de samenwerkende overheden Funderingsaanpak Veenweide Fryslân om zullen gaan met de aanbevelingen uit de Tussenevaluatie is hieronder in de tabel weergegeven. De aanbevelingen die in 2025 zijn opgepakt: openstelling herstelregeling funderingsschade (juni), 12 van de 13 Code Rood woningeigenaren hebben een beschikking/besluit ontvangen en de aanbeveling met betrekking tot de omvang van de maatschappelijke problematiek en urgentie is gestart als onderdeel van de Gebiedsgerichte Leeraanpak.

Aanbevelingen Tussenevaluatie	Acties 2026	Resultaten 2026
Samenwerkende overheden en communicatie		
Maak een gedeelde visie op werken als één overheid Kies voor een gedeelde Communicatieaanpak	Stakeholdersanalyse uitvoeren ten behoeve van samenwerkende overheden en van communicatie en definities en kaders.	Analyserapport stakeholders samenwerkende overheden en communicatie
	Revitaliseren en concretiseren samenwerkingsafspraken veenweideoverheden (o.a. protocollen en overlegstructuur).	Gedeelde visie op en werkwijze voor werken als één overheid
	Communicatiestrategie herzien inclusief rol Funderingsloket en breed vaststellen in alle colleges (GS DB en B&W's van de Veenweidegemeenten).	Herziene gedeelde communicatiestrategie
Richt een robuuste en zelfstandige programmaorganisatie in	Zie gedeelde visie op werken als een overheid.	Robuuste organisatie programmalijn 7, gedeelde visie op werken als één overheid
Funderingsloket		
Doorontwikkeling Funderingsloket	Funderingsloket A&O werkproces verder ontwikkelen en dataverzameling optimaliseren.	A&O werkproces Funderingsloket <

Optimaliseer de subsidieregeling funderingsonderzoek	Onderzoek naar de werking van de subsidieregeling funderingsonderzoek.	Aanbevelingen voor optimalisatie onderzoeksregeling
Richt zo snel mogelijk een herstelregeling in	Is in 2025 ingesteld. In 2026 onderzoek naar werking van de subsidieregeling funderingsherstel.	Aanbevelingen voor geoptimaliseerde herstelregeling
Bieden van een garantieregeling (of aansluiten bij regeling van het Rijk)	In juli 2025 is het landelijke Fonds Duurzaam Funderingsherstel opengesteld.	
Code Rood		
Afhandelen van Code Rood casussen.	In 2024/2025 zijn 12 van de 13 beschikt. In 2026 afronding laatste casus.	Alle Code Rood gevallen afgehandeld (start nazorgtraject)
Trek lering uit Code Rood	Leerpuntenonderzoek Code Rood.	Onderzoekrapport leerpunten Code Rood met aanbevelingen
Definities en kaders		
Kies hoofddoel en doelgroep	Opstellen enquête potentiële probleemhebbers inclusief loketgebruikers en analyseren resultaten.	Definities doelgroep, reikwijdte hulp en begin van beschrijving omvang maatschappelijke problematiek en urgentie
Kies reikwijdte van hulp en de manier van hulp	Definities en kaders eventueel herzien en vastleggen met input van stakeholderanalyses en evaluatie subsidieregelingen en leerpuntenonderzoek Code Rood.	
Onderzoek omvang van de maatschappelijke problematiek en urgentie	Deelname aan nationale Gebiedsgerichte Leeraanpak.	Start verkenning strategieontwikkeling Funderingsaanpak voor handelingsperspectief bewoner-eigenaars

Gebiedsgerichte Leeraanpak

De afgelopen jaren is samen met regionale en landelijke partners inzet gepleegd op samenwerking met het Rijk, wat heeft geresulteerd in de Friese deelname aan de nationale Gebiedsgerichte Leeraanpak (GGLA). Ook landelijk wordt gezien dat de funderingsproblematiek te groot is voor alleen het lokale en regionale niveau. In de GGLA werken 6 pilotgebieden in Nederland (5 stedelijke gemeenten en een provincie) aan het samenbrengen van kennis en praktijkervaring om daarmee strategieën voor verschillende gebiedsniveaus te ontwikkelen en handelingsperspectief aan woningeigenaren te kunnen bieden. Dit gebeurt in de periode 2026-2028, samen met meerdere ministeries en andere partners, zoals woningcorporaties, verzekeraars, financiële partijen, makelaars en Vereniging Eigen Huis.

In de leeraanpak richten we ons voor Fryslân op het ontwikkelen van een regionale strategie voor de funderingsproblematiek. Leervragen richten zich ten eerste op wat je in

de verschillende overheidslagen en met partners kunt doen om een transitie in de markt te bewerkstelligen. En wie heeft welke verantwoordelijkheid, hoe werk je samen en hoe doe je dat in een gebied met relatief veel kleine gemeenten met beperkte formatie en middelen. En op welke manier werkt een Funderingsloket hierin het beste.

Ten tweede gaan we een stap verder met data- en risicomodellen voor inzicht in omvang en spreiding van funderingsrisico's, waarbij we een plus bewerkstelligen op een lopend dataproject vanuit het innovatiethema van de Funderingsaanpak. We combineren bestaande data van overheden en woningcorporaties. En zorgen voor aansluiting op landelijk onderzoek naar aard en omvang.

Ten derde zetten we in op aanpak van funderingsproblemen in hoogwatercircuits. De effectiviteit van deze sloten om grondwater hoog te houden voor houten paalfunderingen van zo'n 6 duizend woningen neemt af en is eindig. Onderzoeksvraag betreft taken en verantwoordelijkheden en hoe dit als samenwerkende overheden te organiseren en financieren.

Ten vierde belichten we de aanpak funderingsproblematiek bij gespikkeld bezit in een kleine stad als Sneek. Gespikkeld bezit is een gebouw, woonblok of straat, waarbij bezit is verspreid over particulier en niet-particulier. Onze Funderingsaanpak is tot nu toe gericht op het landelijke gebied en particuliere woningeigenaren. We willen ons echter ook richten op onze steden, die relatief klein zijn. Onze leervraag is dan ook: hoe ga je als samenwerkende overheden een passende samenwerking aan met woningcorporaties, gelet op de uiteenlopende belangen bij gespikkeld bezit.

De andere 5 pilotgebieden gaan ook aan de slag met leervragen, enerzijds dezelfde als de Friese maar op een andere schaal of in andere omstandigheden, anderzijds met juist andere leervragen dan die we in Fryslân hebben. Op deze manier moet in 2028 een breed beeld ontstaan van de aspecten, problemen en oplossingen voor de funderingsproblematiek in verschillende gebieden en op uiteenlopende schaalniveaus. Dit dient als onderlegger voor de nationale aanpak funderingsproblematiek, waarin naar verwachting ook meer duidelijkheid komt over zaken als financiële aspecten en rollen en verantwoordelijkheden voor alle betrokkenen.

Fasering gebiedsprocessen

Voor de gebiedsprocessen is gekozen voor de fasering gehanteerd door Elzinga en Oterdoom (zie hun website: [EOPM](#)). De fasering in gebiedsprocessen is in de meeste gevallen vergelijkbaar, hoewel elk gebiedsproces maatwerk vereist. De stappen verlopen niet altijd lineair. Soms zijn er nieuwe ontwikkelingen, waardoor voor sommige onderdelen of voor het gebied als geheel een stap opnieuw moet worden gedaan en er cyclisch wordt gewerkt. Onder het model van de gebieden in het Veenweideprogramma volgt een korte beschrijving per fase op hoofdlijnen.

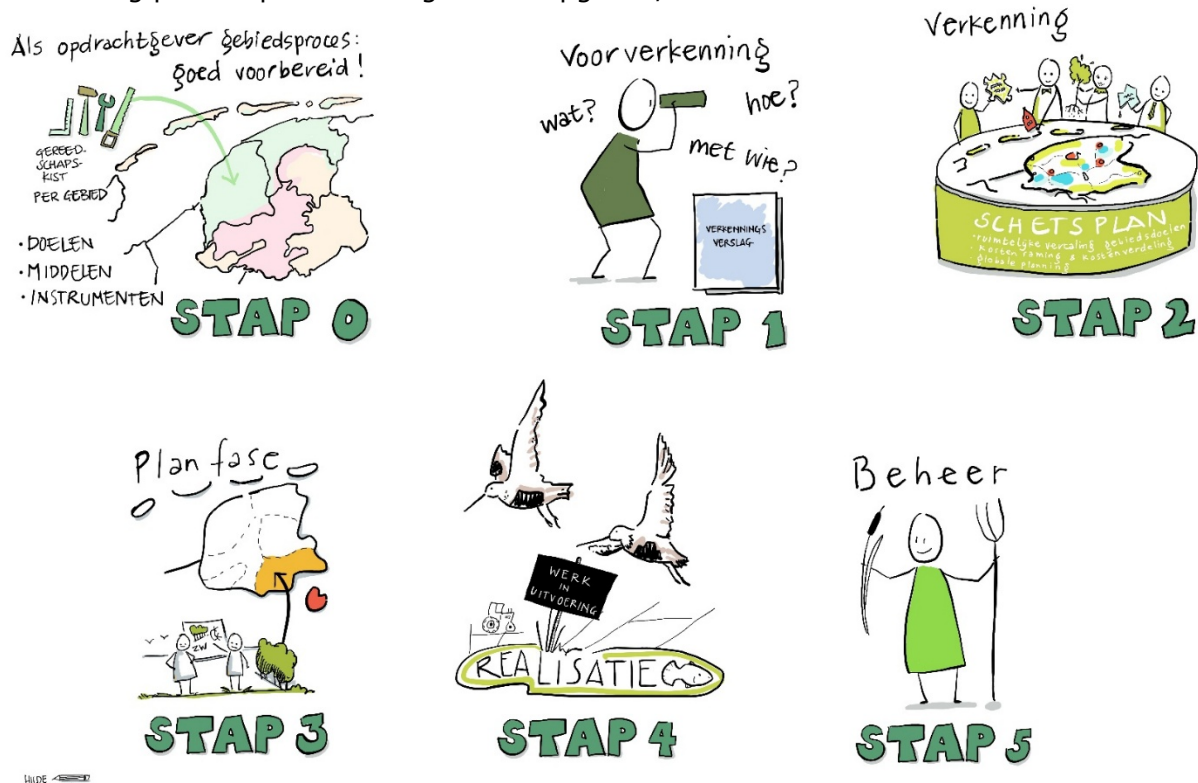
In de **voorverkenning** wordt de informatie over het gebied verzameld. De doelen / ambities op gebiedsniveau van overheden en vanuit het gebied zijn helder. De belangrijkste partners zijn op de hoogte en betrokken. Het gebied is geïnformeerd over het proces. Resultaat: verkenningsverslag met de gebiedsbegrenzing en -informatie, de te behalen gebiedsopgaven, voorstel voor begrenzing, de samenwerking in de uitvoeringsorganisatie en bij de besluitvorming, de leden van de gebiedscommissie die het vervolg van het gebiedsproces gaan organiseren en de wijze waarop het gebied betrokken wordt. Op basis van het verkenningsverslag wordt een gebiedscommissie ingesteld.

In de **verkenning** wordt in nauwe samenwerking met het gebied door de gebiedscommissie gewerkt aan een Schetsplan. Er wordt verkend welke opties er zijn om de doelen te realiseren passend bij het gebied. Ook de haalbaarheid van de doelen wordt daarmee onderzocht. Op basis van de belangen van het gebied (bottom-up) en overheid (top-down) wordt de beste optie gekozen en verwerkt in een schetsplan voor het gebied. Resultaat: Een Schetsplan voor het realiseren van de doelen met draagvlak in het gebied, met een ruimtelijke vertaling van de gebiedsdoelen, een globale kostenraming en kostenverdeling (maximale financiële bijdrage overheden) en een globale planning.

In de **planfase** wordt het schetsplan uitgewerkt tot een concreet inrichtings- en beheerplan dat uitgevoerd kan worden met daarbij de benodigde financiering. In deze fase worden ook effectenanalyses gedaan zoals een MER. Daarin kunnen de in de verkenningfase verkende opties worden opgenomen, met als voorkeursalternatief het uiteindelijke Inrichtings- en Beheerplan. Resultaat: Een Inrichtings- en Beheerplan en evt. een projectbesluit en/of aangepast omgevingsplan met al dan niet een MER. En daarnaast een Grondstrategieplan. Bij een aan te passen waterhuishouding zal er in afstemming met het Projectbesluit/omgevingsplan ook een Peilbesluit door het Wetterskip moeten worden genomen. Voor de uitvoering van een vastgesteld Inrichtings- en Beheerplan kan een Bestuurscommissie worden ingesteld.

In de **uitvoeringsfase** (ook wel realisatiefase genoemd) wordt het plan uitgevoerd onder aansturing van een bestuurscommissie. Immers de bestuurlijke keuzen zijn gemaakt en daarom kan de uitvoering ervan worden gedelegeerd aan een bestuurscommissie met voldoende mandaat en doorzettingskracht voor deze uitvoering. Dit ontlast de verschillende overheidsbesturen en is bovendien voor consistentie in de uitvoering van een gebiedsproces eveneens bevorderlijk. Er wordt herverkaveld en ingericht. Het kan ook zijn dat niet zozeer de eigendomssituatie verandert, maar wel de waarde van de grond, oftewel afwaardering. Bij (eenmalige) afwaardering blijft het landbouwgrond, maar met aanvullende verplichtingen voor water, natuur, klimaat die ten koste gaan van maximale landbouwproductie. Naast een eenmalige afwaardering zal het bij het halen van water-, natuur- en klimaatdoelen ook gaan om beheervergoedingen, bijvoorbeeld in het kader van het ANLb. Ook de overheden zullen na inrichting van het gebied overgaan tot een ander beheer van de eigen grond of de waterhuishouding. Resultaat: De inrichtingsmaatregelen zijn uitgevoerd en het beheer is geregeld via beheerovereenkomsten.

De **beheerfase** start nadat het gebiedsproces is afgerond. Het resultaat is dat in het gebied zowel de opgaven zijn behaald van de overheid (top-down) als van het gebied (bottom-up) en dat deze ook op langere termijn zijn vastgelegd. Onderhoud en beheer wordt uitgevoerd volgens gemaakte afspraken in een beheerovereenkomst en er vindt monitoring plaats op de vooraf gestelde opgaven/doelen.

Afbeelding Provincie Fryslân: © Hilde Kloosterziel

Het succes van gebiedsprocessen wordt mede bepaald door de duidelijkheid over doelen en kaders vanuit de overheden. Een zorgvuldig gebiedsproces is alleen mogelijk als er voldoende duidelijkheid is over de kaders en de doelen van de overheden en wie waar over gaat. De insteek bij gebiedsprocessen is dat er tussen de overheden zodanig wordt samengewerkt dat belanghebbenden in de gebieden te maken hebben met een éénvoudig, integraal en op elkaar afgestemd overheidsbeleid.